

Fieldlab Toekomstplannen Jongeren

Tussenrapportage: opbrengsten 2018

✘ Gemeente
✘ Amsterdam
✘

MULTI PLUS ZORG
& DIENSTVERLENING

Amsterdam, 8 maart 2019

© HVA Urban Management en Gemeente Amsterdam

Projectgroep:

Erik Essen (HvA, onderzoeker),
Eva Möller (HvA, onderzoeksassistent),
Krispijn Faddegon (HvA, onderzoeker),
Marian Zandbergen (HvA, projectleider),
Melanie Verhoef (HvA BOOT, onderzoeker),
Nesrien Abu Ghazaleh (HvA, onderzoeker),
Sabrine Englander (OJZ, beleidsmedewerker
overgang naar volwassenheid)

Klankbordgroep:

Angelique Tjon-a-Tjoen (WPI Jongerenpunten)
Anna de Zeeuw (HvA Urban Management,
themamanager),
Alex Straathof (HvA Urban Management,
verantwoordelijk lector),
Ellie Miedema (OJZ, hoofd aanpak Overgang naar
volwassenheid),
Eltje Bos (HvA, lector Culturele en Sociale Dynamiek),
Iryna Batyreva (Nederlands Jeugdinstituut)

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
1.1. Aanleiding en onderzoeksvraag	3
1.2. Theoretische achtergrond	4
1.2.1. Toekomstoriëntatie	4
1.2.2. Storytelling	6
1.2.3. Professionals en de begeleiding van jongere naar volwassenheid	7
2. Methode	9
2.1. Storytelling workshops	9
2.2. Koppeling storytelling aan de verschillende contexten: de organisaties	10
3. Resultaten	11
3.1. Deelnemers	11
3.2. De verhalen van de jongeren	13
3.2.1. Wat betekent volwassen worden voor jongeren?	13
3.2.2. Wat is het toekomstplan van jongeren in de overgang naar volwassenheid?	17
3.2.3. Hoe en door wie worden jongeren geholpen op weg naar hun toekomstplan?	19
3.3. Reflectie op eerste bevindingen met professionals	22
3.3.1. Reflectie in de lokale context van deelnemende organisaties	22
3.3.2. Reflectie tijdens expertmeeting gemeente	25
4. Conclusie	26
4.1. Lessen en observaties van de onderzoekers	29
4.2. Voortzetting Fieldlab Toekomstplannen Jongeren 2019	30
Literatuur	32
Bijlage: verslag opbrengst expertmeeting overgang naar volwassenheid	34

1. Inleiding

1.1. Aanleiding en onderzoeksvraag

In de overgang van jeugd naar volwassenheid vinden grote veranderingen plaats in het leven van elke jongere. Voor veel van hen gaat het dan onder andere om verandering van school naar vervolgopleiding of werk, zelf steeds meer verantwoordelijk worden voor je financiën, administratie en afspraken, maar ook voor je eigen gedrag en de keuzes die je maakt. Dat dit proces goed verloopt, is niet voor alle jongeren vanzelfsprekend. Er is een groep die ondersteuning nodig heeft bij de overgang van jeugd naar volwassenheid.

Om die overgang te kunnen maken kan het voor deze jongeren voordelig werken als zij gestimuleerd worden op een bepaalde manier over hun toekomst na te denken. In de literatuur wordt ook wel gesproken van een toekomstoriëntatie (Atance & O'Neill, 2001; Chua et al., 2015). Dit is de cognitieve capaciteit om jezelf voor te kunnen stellen in een toekomstige situatie en deze 'vooruit te beleven'. Allerlei vaardigheden die zich in de leeftijdsfase van 16 tot 27 nog ontwikkelen hangen hier mee samen. Het blijkt dat de capaciteit om jezelf in de toekomst te kunnen plaatsen veel positieve invloed kan hebben op het welzijn van jongeren. Het gaat hierbij om veel verschillende positieve uitkomsten waaronder gezondheid, studieresultaten en carrièresucces. Ook kan het probleemgedrag zoals drugmisbruik en criminaliteit voorkomen.

Om deze reden zouden jongeren vanuit organisaties die hen al ondersteunen op weg naar volwassenheid gecoacht kunnen worden bij het maken van hun toekomstplan. Veel organisaties die met deze jongeren werken zien de meerwaarde van het werken vanuit een breed toekomstperspectief (of toekomstgerichte benadering) waarbij de verschillende aspecten als werk, school, wonen en de sociale omgeving allemaal een plek hebben. Maar soms is het lastig dit in de praktijk te brengen, bijvoorbeeld omdat specifieke problemen in het hier en nu de aandacht opeisen. Ook de onderlinge samenwerking tussen verschillende organisaties kent vele uitdagingen.

In dit onderzoek kijken we daarom wat succesfactoren zijn voor deze brede toekomstgerichte ondersteuning van jongeren in de overgang naar volwassenheid. Om deze vraag te kunnen beantwoorden, hebben wij het afgelopen jaar vanuit het perspectief van de jongere naar 'het toekomstplan' gekeken. We keken naar hoe zij met hun toekomst bezig zijn en hoe hun pad naar volwassenheid verloopt, ook op het gebied van ondersteuning. Dit perspectief geeft ons inzicht in een mogelijke goede werking van het inzetten van toekomstplannen. De volgende stap is om dit met professionals te vertalen naar succesfactoren van toekomstgerichte ondersteuning, die zij bij de ondersteuning van jongeren in kunnen zetten. Samengevat is de vraag die we in het fieldlab onderzoeken:

Hoe zijn Amsterdamse jongeren met hun toekomst bezig en wat zijn de succesfactoren van toekomstgerichte ondersteuning?

In deze tussenrapportage beschrijven wij de opzet en opbrengst van het eerste jaar van het Fieldlab Toekomstplannen Jongeren. Aan bod komen onder andere het literatuuronderzoek dat we als Fieldlab hebben gedaan om een theoretische achtergrond te ontwikkelen, de onderzoeksopzet van storytelling met jongeren en reflectie met professionals en de belangrijkste initiële bevindingen daaruit.

1.2. Theoretische achtergrond

De belangrijkste theoretische begrippen in dit onderzoek zijn 'toekomstoriëntatie', 'storytelling', en 'de rol van de professional'. Hieronder worden deze een voor een uitgelegd. In het kader bovenaan ieder onderwerp staan de belangrijkste bevindingen samengevat.

1.2.1. Toekomstoriëntatie

Toekomstoriëntatie in een notendop:

Uit de literatuur wordt duidelijk dat het hebben van een toekomstoriëntatie veel positieve invloed kan hebben op het welzijn van jongeren. Er zijn hier wel een aantal voorwaarden aan te verbinden. Het lijkt dat het maken van toekomstplannen averechts kan werken als jongeren negatieve toekomstverwachtingen hebben. Ook blijkt dat intrinsieke toekomstdoelen motiverend werken en dat het belangrijk is dat de autonomie van mensen hierbij ondersteund wordt. Hoe meer het doel extrinsiek is (bijvoorbeeld status, een goede baan) en zij het gevoel hebben dat ze het voor een ander doen, hoe minder gemotiveerd zij zijn (bijv. Simons et al., 2014). Daarnaast moet een toekomstdoel specifiek genoeg zijn. "Een betere toekomst" als doel is te vaag en heeft geen meerwaarde ten opzichte van geen toekomstdoel hebben.

Het centrale begrip in de literatuur over toekomstplannen bij jongeren is Future Orientation (in het Nederlands vertaald als Toekomstoriëntatie). Onder Toekomstoriëntatie wordt 'the ability to project the self forward in time to pre-experience an event' verstaan (Atance and O'Neill, 2001; Chua et al. 2015). Dit gaat dus om een cognitieve capaciteit om jezelf voor te stellen in een toekomstige situatie en deze 'vooruit te beleven'. Dit is een capaciteit waar jongeren zich over het algemeen met de loop van de jaren verder in ontwikkelen (Steinberg et al., 2009.).

Uit een groot aantal studies blijkt dat het hebben van een toekomstoriëntatie veel positieve consequenties heeft voor het welzijn van jongeren. Het gaat hierbij om verschillende positieve uitkomsten waaronder betere gezondheid, betere studieresultaten, meer motivatie en een groter carrièresucces (o.a. Chua et al. 2015; Nuri 2005). Ook kan het probleemgedrag zoals drugmisbruik en criminaliteit voorkomen (Johnson et al. 2016; Nuri 2005).

Echter zijn bij deze positieve consequenties wel kanttekeningen te plaatsen. Het lijkt dat als jongeren negatieve toekomstverwachtingen hebben, een klimaat dat toekomstplannen stimuleert averechts werkt (Calster et al. 1987). In hun onderzoek lieten Calster et al. (1987) middelbare scholieren invullen hoe instrumenteel zij dachten dat hun schoolexamens waren voor later succes in het leven en hoe positief zij over hun latere leven dachten. Vervolgens keken Calster et al. 1987 naar onder andere de schoolresultaten en de motivatie van studenten. Het bleek dat het zien van de huidige examens als belangrijk voor later succes in het leven, voorspellend was voor studiesucces en studiemotivatie, maar alleen voor de groep die een positief beeld van de toekomst had. Voor de groep die de toekomst voor zichzelf niet zo rooskleurig zag, leidde het zien van huidig studiesucces als instrumenteel voor later succes in het leven juist tot minder motivatie en minder goede prestaties op school. De auteurs waarschuwen er dan ook voor om veel nadruk op de toekomst te leggen bij jongeren die hier weinig positieve verwachtingen voor hebben. Hieraan gerelateerd vonden Chen en Vazsony (2013) dat een

schoolklimaat waarin toekomst-oriëntatie gestimuleerd wordt, ook negatieve effecten kan hebben. Zij onderzochten het effect van toekomstoriëntatie en de schoolcontext op het probleemgedrag van jongeren. Het toekomstklimaat van de school werd bepaald door de gemiddelde toekomstoriëntatie van de leerlingen van een school te bepalen. Een hoog toekomstklimaat betekent dus dat leerlingen gemiddeld sterk op de toekomst georiënteerd zijn. Over het algemeen hield het hebben van een toekomstoriëntatie, net als in veel ander onderzoek, negatief verband met probleemgedrag, maar dit effect hing samen met het toekomstklimaat van de school: als deze ook gericht was op de toekomst nam het effect dat jongeren minder probleemgedrag vertoonden toe, maar alleen voor jongeren die zelf een sterke oriëntatie op de toekomst hadden. Jongeren die minder sterk op de toekomst gericht waren, vertoonden juist meer probleemgedrag bij een toekomstgericht klimaat. Deze auteurs stellen dat interventies gericht op een verbetering van het toekomstklimaat een goed idee kunnen zijn, mits rekening extra aandacht wordt besteed aan studenten die merken dat zij in verhouding tot hun klasgenoten minder op de toekomst gericht zijn.

Het blijkt dat de waarde van een huidig doel toeneemt naarmate het bereiken van het doel als intern (vs. extern) gereguleerd wordt ervaren en het huidige doel als instrumenteel gezien wordt voor het behalen van de uiteindelijk doelen (Simons et al. 2004). Extern gereguleerd betekent dat het voelt als 'moeten', intern gereguleerd betekent dat het voelt als 'willen'. Bij communicatie is het belangrijk om woorden als moeten, zouden, etc. daarom te vermijden als het gaat om toekomstige doelen. Dit blijkt uit een aantal correlatiestudies bij studenten van verschillende opleidingen (Simons, 2001; Simons en Lens, 1999). Bijvoorbeeld studenten verpleegkunde en studenten van de lerarenopleiding werd gevraagd om de bruikbaarheid van ieder onderdeel van hun studie te evalueren voor hun toekomstige baan. Hierin kwam duidelijk naar voren dat studenten bepaalde onderdelen als bruikbaarder zagen dan andere onderdelen. Voor deze onderdelen bleek dat studenten die de cursus als bruikbaar zagen voor het uitoefenen van hun latere werk (als docent, verpleegkundige, etc.) veel gemotiveerder zijn dan studenten die alleen het belang van het halen van de cursus zelf zagen. Degenen die de cursus als intern gereguleerd zagen en de cursus als bruikbaar zien voor hun latere werk zijn het sterkst gemotiveerd.

Ook blijkt, in lijn met sociale determinatie theorie van Deci en Ryan (2000), dat intrinsieke toekomstdoelen (bijvoorbeeld: een goede docent of verpleegkundige worden) motiverend werken en dat het belangrijk is dat de autonomie van mensen hierbij ondersteund wordt. Hoe meer het doel extrinsiek is (bijvoorbeeld status, de goedkeuring van anderen) en zij het gevoel hebben dat ze het voor een ander doen (extern gereguleerd worden), hoe minder gemotiveerd zij zijn (bijv. Simons et al. 2014). Uit bovenstaande kun je dus afleiden dat een toekomstdoel het meest effectief is als het 1) als instrumenteel wordt gezien voor latere leven, 2) intrinsiek is en 3) intern gereguleerd is. Ook hebben Simons en collega's (2014) naar het effect van het voorleggen van 'vage' doelen gekeken. Regelmatig krijgen jongeren immers te horen dat wat ze doen 'goed voor later' is. Het blijkt dat dit geen enkel effect heeft op de prestaties en motivatie. Een vaag toekomstdoel stellen heeft dus geen meerwaarde ten opzichte van het niet hebben van toekomstdoelen.

Voor de werking van toekomstdoelen worden ook onderliggende mechanismen onderscheiden. Het blijkt dat studenten die toekomstgericht zijn meer gebruik maken van zogenaamde 'adaptieve copingstrategieën' en minder gebruikmaken van 'maladaptieve copingstrategieën (Chua et al., 2015). In hun onderzoek keken Chua (2015) naar de toekomstoriëntatie en de copingstrategieën van de studenten

op tijdstip 1 en tijdstip 2 en naar de vitaliteit van de deelnemers op tijdstip 1 en tijdstip 3. Het bleek dat een sterkere toekomstoriëntatie op tijdstip 1 samenhangt met meer adaptieve en minder mal-adaptieve coping op tijdstip 2. Deze adaptieve copingstrategieën verklaarden (deels) meer vitaliteit van deelnemers op tijdstip 3. (Zoals verwacht was de vitaliteit op tijdstip 1 de beste voorspeller). Onder adaptieve copingstrategieën verstaan de onderzoekers weerbaarheid, het zoeken van sociale steun, en de gerichtheid op het oplossen van problemen. Maladaptive coping kenmerkt zich door rumineren (herkauwen gevoelens en problemen), externaliseren (buiten jezelf leggen van problemen) en vermijding van het aangaan van problemen.

1.2.2. Storytelling

Storytelling in een notendop:

Storytelling is een methode waarbij mensen uitgenodigd worden hun levensverhaal onder woorden te brengen. Als dit onder begeleiding gebeurt kan dit voor en positieve *framing* van iemands leven zorgen, waardoor mensen hun leven als waardevoller gaan ervaren. Bij jongeren kan de groepssituatie waarin de storytelling plaatsvindt daarnaast nog een positieve uitwerking hebben op hun zelfvertrouwen en zelfbeeld. Op deze manier kan Storytelling bijdragen aan de empowerment van kwetsbare jongeren. Ook kan het helpen met het creëren van een positiever toekomstbeeld, waardoor van het maken van toekomstplannen positievere effecten te verwachten zijn.

Ieder mens construeert, al dan niet impliciet, een verhaal over zichzelf en zijn leven. Het type verhaal dat iemand creëert is van belang: waar het ene verhaal ervoor kan zorgen dat een persoon een positieve waarde toekent aan zijn leven en activiteiten, kan een ander, negatiever gekleurd verhaal juist zorgen voor een negatieve waardetoekening aan diens leven en activiteiten. Sommige verhalen zorgen dus voor empowerment en andere verhalen (juist) niet. Het is daarom belangrijk dat mensen dan een positief verhaal creëren. Dit kan door middel van storytelling worden gerealiseerd, als men sociale en emotionele ondersteuning ontvangt en een kans krijgt om op nieuwe manieren over zichzelf te kunnen denken (Rappaport, 1995). Zoals in de vorige paragraaf over toekomstoriëntatie beschreven is, is het voor het succes van toekomstplannen van belang dat jongeren een positief toekomstbeeld hebben. Daarom lijken beide methoden elkaar te kunnen versterken.

Als naar jeugd ontwikkelingsprogramma's wordt gekeken, is storytelling al vaker als interventiestrategie gebruikt (Nelson, McClintock, Perez-Ferguson, Shawver & Thompson, 2008). Bij storytelling gaat het om het vertellen van iemands eigen levensverhaal. Verhalen zorgen voor het creëren van een herinnering, geven betekenis aan gebeurtenissen en de dingen die men doet en geven individuen een identiteit (Rappaport, 1998). Deze verhalen zijn eigenlijk niet meer dan omschrijvingen van gebeurtenissen die in de loop van de tijd hebben plaatsgevonden. Kenmerkend voor deze verhalen is dat ze een begin, midden en eind hebben, dat een hoofdpersoon en een of meer secundaire personen een rol spelen en dat meestal met het verhaal ook een duidelijk punt wordt gemaakt (Rappaport, 1995).

Het in staat stellen van een persoon om zijn/haar verhaal te kunnen vertellen wordt vaak met 'empowerment' gelinkt. Empowerment wordt gedefinieerd als een intentioneel en voortdurend proces waarbij sprake is van wederzijds respect, kritische reflectie en zorgzame participatie waardoor mensen beter in staat zijn om waardevolle bronnen en middelen in zichzelf en in hun omgeving aan te kunnen boren (Rappaport 1998; Saleeby 1996). Daarbij worden jongeren instaat gesteld om hun persoonlijke

waarden helder te krijgen en kunnen zij op deze manier gedrag vertonen dat opbouwend is in plaats van destructief (Nelson et al., 2008).

Met storytelling wordt een veilige omgeving gecreëerd waar jongeren zich veilig genoeg voelen om hun verhaal te delen. Dit wordt vaak door middel van spelelementen in gevoerd. Uit onderzoek blijkt dat deze positieve sociale groepservaring ervoor zorgt dat jongeren een positiever zelfbeeld kregen en meer zelfvertrouwen. Een positieve identiteit is met name bij jongeren van belang, omdat op die manier hun toekomstige ontwikkelingen kunnen worden gefaciliteerd en zij genoeg coping mechanismen hebben om met tegenslagen om te kunnen gaan (Tsang, Hui & Law, 2012). Daarbij blijkt eveneens dat zij in een veilige setting hun sociale vaardigheden kunnen oefenen, die zij in een andere omgeving vervolgens kunnen toepassen (Nelson et al., 2008).

Er zijn enkele onderzoekers die Storytelling als onderzoeksmethode hebben gebruikt om beter grip te krijgen over de context van succesfactoren. McClintock (2004) geeft aan dat verhalen voor een verbinding kunnen zorgen tussen wat uit een evaluatie van een bepaald (zorg) programma komt en wat de behoeftes kunnen zijn om een programma te verbeteren (Nelson et al., 2008).

Storytelling zorgt er dus niet alleen voor dan jongeren meer empowered raken waardoor zij beter over hun toekomst kunnen nadenken/ een toekomstplan kunnen schrijven. Ook kan aan de hand van storytelling duidelijk worden hoe de huidige hulpverlening momenteel wordt aangeboden en wat er verbeterd zou kunnen worden.

1.2.3. Professionals en de begeleiding van jongere naar volwassenheid

Professionals en de begeleiding van jongere naar volwassenheid in een notendop:

Zorgverleners moeten als onderdeel van de participatiesamenleving vaker samenwerken met (burger-) initiatieven die hulp aan jongeren verlenen. Hierdoor hebben zij minder capaciteit om zelf zorg aan te bieden en zijn zij eerder geneigd zorg collectief dan individueel aan te bieden. Aan de ene kant wordt geopperd dat interdisciplinaire samenwerking een uitkomst, is aan de andere kant blijkt dat professionals daardoor het gevoel krijgen geen individuele benadering richting te cliënt te kunnen bieden.

Ontwikkelingen in de zorg, zorgen ervoor dat professionals op een andere manier hun werk moeten kunnen uitvoeren. Vaak moeten professionals zich aanpassen aan de veranderingen die door de politiek zijn opgelegd en moeten zij in staat zijn om bepaalde doelstellingen te behalen. Op dit moment bevinden we ons in een overgangsproces, waarbij vanuit de overheid de term verzorging steeds meer vervangen wordt door de term participatie. Hierbij is het uitgangspunt dat in een participatiesamenleving de burger meer verantwoordelijkheid heeft om zelf vorm te geven aan zijn/haar toekomst en bij te dragen aan de samenleving (Wiebusch & Moulijn, 2013). Dit betekent dat zorg professionals vaak ook met andere initiatieven moeten kunnen samenwerken die, vaak meer in de preventieve sfeer, hulp aan jongeren verlenen (Rumping, Boendermaker & de Ruyter, 2018).

Dit heeft veelal als gevolg dat zij hun manier van werken moeten aanpassen. Om in de zorgbehoefte van hun cliënten (in dit geval jongeren) te kunnen voorzien, moeten zij improviseren op welke manier zij hun werkzaamheden verder moeten gaan invullen. Dit brengt echter wel de nodige spanningen met zich mee; zij hebben te weinig tijd, hebben te weinig informatie of andere middelen tot hun beschikking, en

zijn niet goed in staat om goede beslissingen te kunnen nemen omtrent de persoonlijke hulpverlening bij elk individu (Gilson, 2015). Eerder onderzoek toont aan dat zij dit vaak moeilijk vinden (van Hattum & van Hal, 2015 in Rumping et al, 2018) en ontwikkelen vaak dan meer collectieve in plaats van individuele benaderingen van hulpverlening richting hun cliënten. Als copingmechanisme zijn ze geneigd dan tegen zichzelf te zeggen dat het een pragmatische manier van werken is in de huidige werksetting terwijl het vaak tegen hun hulpverleningsidealen ingaat (Gilson, 2015). Interdisciplinair samenwerken wordt dus als een oplossing gezien, echter, door de collectieve aanpak moet het individu vaak zijn werkzaamheden anders uitvoeren dan tot nu toe gewend en is er minder sprake van een cliënt individueel te kunnen helpen.

In de literatuur wordt wel gezegd dat Interdisciplinair werken zou ervoor kunnen zorgen dat de hulpverlening soepel verloopt. Berg-Weger en Schneider (1998) definiëren interdisciplinaire samenwerking als: 'een interpersoonlijk proces waardoor mensen uit verschillende disciplines bijdragen aan een gezamenlijk doel' (Bronstein, 2013). Uit onderzoek blijkt namelijk dat een slechte samenwerking en geringe mate van betrokkenheid tussen bijvoorbeeld welzijnsorganisaties, onderwijsinstellingen en gezondheidszorgorganisaties, een negatieve impact heeft op de hulpverlening die de jongeren nodig hebben (Rumping et al, 2018). (Bronstein (2013) geeft aan dat verschillende componenten van belang zijn voor interdisciplinair samenwerken, namelijk: interdependentie, nieuw ontwikkelde professionele activiteiten, flexibiliteit, collectieve eigenaarschap en doelen en reflectie op het proces. D'Amour, Ferrada-Videla, San Martin Rodriguez en Beaulieu (2005) geven ook aan dat interdependentie een cruciale rol speelt: als professionals uit verschillende hoeken het idee hebben dat ze van elkaar afhankelijk zijn voor te behalen resultaten, dan is de kans op het overbruggen van verschillende professionele visies aanmerkelijk groter. Deze interdependentie kent zowel een structureel als relationeel karakter.

Naast bovengenoemde componenten, geeft Bonstein (2013) ook aan dat er vier verschillende factoren van invloed kunnen zijn op interdisciplinair werken, namelijk:

1. Professionele rol, zoals sterke normen en waarden van sociaal werk.
2. Structurele eigenschappen zoals een handelbare caseload de mate van ondersteuning, tijd of mate van autonomie.
3. Persoonlijke eigenschappen, zoals de manier waarop mensen naar elkaar kijken als zij niet samen aan het werk zijn.
4. Geschiedenis van de samenwerking, dus de eerdere ervaringen met collega's in interdisciplinaire settings.

In een context waar interdisciplinaire samenwerking wenselijk is, is het goed om deze factoren extra onder de aandacht te brengen om het maximale uit de samenwerking te kunnen halen (Bonstein, 2013).

Ook Rumping et al. (2018) hebben aan de hand van een database onderzoek gekeken naar welke factoren de onderlinge samenwerking bij sociaal werk kunnen stimuleren. Ook zij geven aan dat er veel factoren van invloed kunnen zijn maar uit hun database onderzoek hebben zij wel de meest voorkomende weten te vinden die van belang zijn als het gaat om interdisciplinaire samenwerking:

1. Bewustzijn en begrip van de andere disciplines
2. Communicatie en interactie: feedback, reflectie, en evaluatie
3. Team structuur

4. Bereidheid om samen te werken
5. Gedeelde verantwoordelijkheid en waarden
6. Wederzijds vertrouwen

Aangegeven wordt dat er verschillende interventies/programma's zijn om aan de hand van deze 6 aspecten de interdisciplinaire samenwerking te versterken. Maar hier moet wel meer nadruk op worden gelegd (Rumping et al, 2017).

2. Methode

Het *Fieldlab Toekomstplannen Jongeren* is een tweejarig onderzoeksprogramma van de Hogeschool van Amsterdam samen met de gemeente Amsterdam en een tiental organisaties in de stad. In het fieldlab worden met jongeren verhalen verzameld over toekomstplannen en volwassen worden. In verdiepende gesprekken met professionals wordt op deze verhalen gereflecteerd. De verhalen van de jongeren worden verzameld in storytelling workshops. De workshops worden opgenomen en de inhoud van de verhalen en gesprekken wordt geanalyseerd. Deze analyse is de input voor de reflectiegesprekken met professionals die de jongeren ondersteunen.

2.1. Storytelling workshops

Storytelling wordt vaak gezien als een middel om verandering in gang te zetten. Het gaat zowel over het delen van eigen verhalen als over het goed luisteren naar de ander. Op deze manier kan op een andere manier contact met de deelnemende jongeren worden gelegd. En kan op een andere manier gehoord worden hoe de jongeren met hun toekomst bezig zijn en waar zij behoefte aan hebben op weg naar volwassenheid.

Een groep studenten van de Hogeschool van Amsterdam is samen met de onderzoekers van het Fieldlab opgeleid als trainer in Storytelling. Op die manier kan er peer-to-peer interactie plaatsvinden, in plaats van alleen met de onderzoekers zelf. In kleine groepen van ongeveer 6 tot 12 jongeren met 2 begeleiders is op een speelse manier, in een veilige setting en op een voor de deelnemende jongeren bekende locatie data verzameld. De jongeren hebben iets geleerd over hoe zij structuur aan kunnen brengen in een verhaal, beeldend kunnen vertellen, contact kunnen maken, luisteren en op elkaar reageren. Naast het verbeteren van deze vaardigheden helpt storytellen in het vergroten van zelfvertrouwen, onder andere doordat er naar je verhaal geluisterd wordt en daar positieve feedback op krijgt van de groep. Dit alles vanuit het idee dat het nadenken over de toekomst een positieve stimulans kan zijn voor de manier waarop de jongeren naar zichzelf en hun eigen mogelijkheden kijken.

De dataverzameling heeft verspreid over twee en soms drie workshops per groep plaatsgevonden. Elke workshop duurde gemiddeld 3 uur. In eerste instantie is de focus gelegd op het creëren van een veilige omgeving en het leren wat storytelling is. Daarna is gewerkt aan een eigen toekomstplan en zijn er verhalen over toekomstplannen van de jongeren gedeeld. Vervolgens is er gekeken naar wat volwassen worden volgens de jongeren inhoudt en tot slot is ingegaan op wat en wie zij daar voor nodig hebben (gehad) en wat daar wel en niet bij helpt of geholpen heeft.

Met deze opzet hebben wij input opgehaald voor het beantwoorden van de volgende deelvragen:

1. Wat betekent volwassen worden voor jongeren?
2. Wat is het toekomstplan van jongeren in de overgang naar volwassenheid?
3. Hoe en door wie worden jongeren geholpen op weg naar hun toekomstplan? En waarom dat helpt (of niet)?
4. Wat betekent dit voor de samenwerking tussen partijen die jongeren ondersteunen?

De opnamen (alleen audio) van de workshops zijn getranscribeerd, waarna de groepsgesprekken en verhalen van de jongeren hebben gecodeerd en geanalyseerd aan de hand van de eerste drie van bovenstaande onderzoeksvragen. Dit doen we voor de verschillende groepen apart en voor het totaal. De analyse van de groep zelf wordt besproken met de organisaties.

2.2. Koppeling storytelling aan de verschillende contexten: de organisaties

Verschillende organisaties zijn benaderd om aan dit onderzoek deel te nemen. Vanuit de projectgroep zijn de onderzoekers bij de organisaties langs gegaan om te kijken of zij wilden deelnemen aan het onderzoek en zo ja, of zij jongeren hadden die aan de storytelling workshops wilden deelnemen. In eerste instantie is er door de meeste organisaties enthousiast gereageerd om deel te nemen. Echter, niet voor iedereen bleek dit even gemakkelijk realiseerbaar, zij waren bijvoorbeeld te druk om zich aan het fieldlab te verbinden of zagen uiteindelijk de relevantie van het onderzoek voor hun eigen dagelijkse praktijk toch niet helemaal in. Andere organisaties gaven aan dat zij niet in staat waren om ongeveer 8 jongeren te vinden die zich aan dit onderzoek zouden kunnen en willen committeren; het deelnemen aan verschillende workshops van enkele uren per keer was soms een te grote investering. Ook is er sprake geweest van een wisseling/ontslag van personen met wie de onderzoekers contact hadden en is het onderzoek vervolgens niet meer bij de nieuwe contactpersoon goed geland. Tot slot gaven sommige organisaties aan al aan andere onderzoeken deel te nemen en niet nog meer van hun jongeren konden vergen. Met een negental enthousiaste organisaties is de uitvoering van het fieldlab verder opgezet.

De hulpverlening die door de organisaties die zich uiteindelijk aan het fieldlab verbonden hebben wordt geboden is zeer divers, waardoor ook de jongeren die aan de workshops hebben deelgenomen zeer divers waren. Sommige jongeren die aan dit onderzoek hebben deelgenomen hebben een (licht verstandelijke) beperking, sommige jongeren missen een aansluiting met de maatschappij, hebben geen baan, opleiding (of stage) of hebben een onveilige of instabiele thuissituatie. Ook was er een groep die vanuit het praktijkonderwijs, via een mbo niveau 1 opleiding nu een mbo niveau 2 opleiding aan het volgen is. Wij hebben ook data verzameld op andere scholen en er was een groepje meiden dat samen huiswerkbegeleiding kreeg en wekelijkse empowerende trainingen volgt. Bij deze laatste groepen jongeren was er minder sprake van specifieke problematiek of het hebben van een 'zware hulpvraag'. Nadat de meeste storytelling workshops bij de organisaties hadden plaatsgevonden, is er een bijeenkomst gepland met alle organisaties gezamenlijk. Hierin zou aan de orde komen:

- Dataverzameling door storytelling workshops: hoe zijn de storytelling workshops over toekomstplannen van jongeren tot nu toe ingevuld en hoe hebben de organisaties dit ervaren? Wat vonden de professionals en de jongeren van de workshops?

- Opgehaalde verhalen en beelden bij toekomstplannen en (ondersteuning bij) volwassen worden: wat is de initiële analyse van alle opgehaalde verhalen en beelden over onze onderzoeksvragen?
- Reflecteren op toekomstgerichte ondersteuning: wat kunnen professionals hier in het kader van toekomstgericht werken mee? En hoe kunnen wij vanuit het Fieldlab daarbij ondersteunen in de volgende fase van het fieldlab?

Vanwege een te laag aantal aanmeldingen voor deze gezamenlijke reflectiebijeenkomst is besloten om de gespreksonderwerpen apart met de *betrokken* organisaties te bespreken in interviews tussen de onderzoekers en professionals vanuit de organisatie. Daarnaast wordt vanuit het fieldlab invulling gegeven aan diverse workshops en bijeenkomsten voor professionals van *andere* organisaties.

3. Resultaten

De Storytelling workshops vonden plaats via 8 organisaties die zich aan het Fieldlab verbonden hebben. We hebben een zo breed mogelijke doelgroep benaderd van jongeren tussen de 16 en 27 jaar. Zo hebben een middelbare school (vmbo), een mbo-college, een meidengroep die wekelijks laagdrempelig ondersteund wordt in hun ontwikkeling, een groep (ex) dak- en thuisloze jongeren en een instelling die behandeling en begeleiding biedt aan jongeren met een licht verstandelijke beperking en/of gedragsproblematiek aan het fieldlab deelgenomen. In totaal hebben er 10 groepen jongeren deelgenomen aan de workshops via de volgende organisaties:

- Stichting Don Bosco Jonathan
- Stichting Positive Society
- Multipluzorg
- ROCvA Mbo College West
- HvA Bestuurskunde
- HvA open inschrijving met o.a. ervaringsdeskundige jongeren
- Calvijn College

Daarnaast hebben Streetcornerwork en ExpEx via Spirit actief bijgedragen aan het fieldlab, hieruit is een aantal deelnemers aan de open inschrijving en interviews voortgekomen. Ook het Mbo Jeugdteam verbonden aan Mbo College Noord is een samenwerkings-/gesprekspartner in het fieldlab, specifiek op het onderwerp van samenwerking tussen onderwijs en zorg.

3.1. Deelnemers

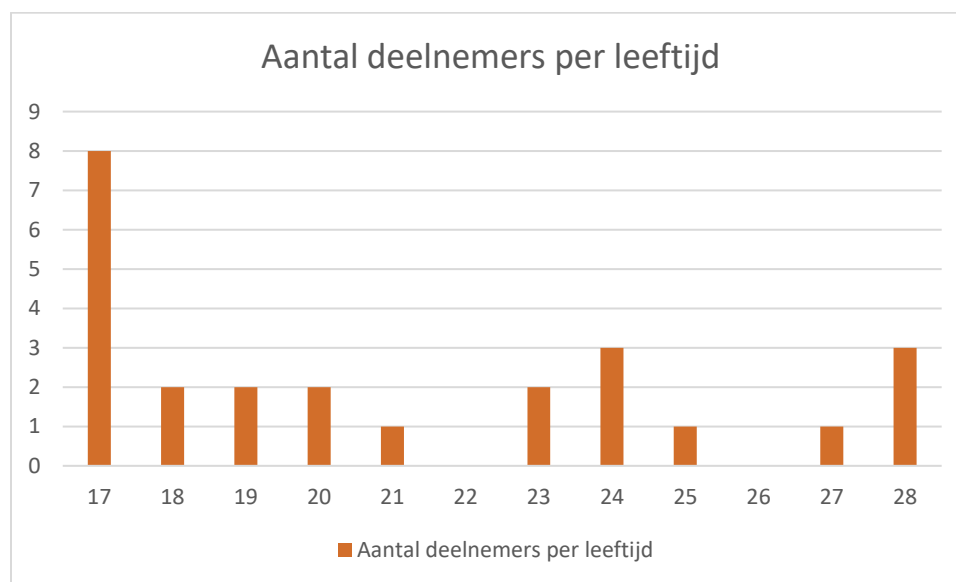
In totaal hebben 98 jongeren aan de workshops deelgenomen. Van deze groep hebben we 70 verhalen geselecteerd als bruikbaar voor het onderzoek, omdat deze jongeren voor extra uitdagingen staan in hun weg naar volwassenheid en/of bij deze jongeren een daarmee samenhangende ondersteuningsvraag aanwezig was of op dit moment nog is. Het kan gaan om lichte en/of informele ondersteuning tot aan intensieve vormen van hulpverlening. Dit maakt de doelgroep bewust breed: Amsterdamse jongeren tussen de 16 en 23 jaar met een ondersteuningsvraag. We spreken bewust niet over kwetsbare jongeren maar over jongeren met een ondersteuningsvraag. Van de 70 verhalen zijn er reeds 50 meegenomen in de analyse die we hier delen. De rest van de verhalen wordt op dit moment

nog verwerkt en later in de analyse meegenomen. Bij één jongere was deelname aan de workshops niet mogelijk, die hebben we in plaats daarvan geïnterviewd.

Van de 50 deelnemers hebben we van 35 (een deel van) enkele persoonsgegevens ontvangen middels een korte vragenlijst. Hen is gevraagd naar leeftijd, opleiding, woonplaats/wijk, werk/bijbaan en sekse, deze gegevens worden hieronder weergegeven. Hierbij moet worden opgemerkt dat de cijfers mogelijk niet representatief zijn voor de totale groep deelnemers, omdat onder andere de groep bestuurskundestudenten de basisgegevens nog niet hebben ingeleverd. Zij vormen bovendien een afwijkende doelgroep binnen het fieldlab omdat zij in eerste instantie niet tot de doelgroep behoren van jongeren die ondersteund worden op weg naar volwassenheid. Daarom is ook maar een klein deel van de verhalen van deze groep jongeren meegenomen in de analyses. De verhalen die van deze groep zijn meegenomen zijn van de jongeren waarvan uit de verhalen naar voren kwam dat zij wél met extra uitdagingen en ondersteuning te maken hebben (gehad) en dus binnen de doelgroep van het Fieldlab vallen. Omdat het fieldlab mede gericht is op bewustwording, het leren van omgevingen die van elkaar verschillen en het creëren van een beweging in die verschillende omgevingen, is de hele groep meegenomen in de workshops. Dit is ontstaan vanuit een onderwijsbehoefte om concretere invulling te geven aan het begeleiden van studenten in de laatste fase van hun opleiding. In de huidige analyse is niet ingezoomd op specifieke verschillen tussen deze groep hbo'ers en de andere deelnemers, dit kan onderwerp zijn van vervolgonderzoek. Een andere afwijkende subgroep is die van de leerlingen van het Calvin College. De workshops bij Calvin College kenden een ander tijdpad, waardoor de jongere leeftijdsgroep (15-16 jaar) nog niet in de resultaten konden worden meegenomen.

Leeftijd:

De leeftijd van de deelnemers liep van 17 tot en met 28 jaar en was gemiddeld 21 jaar. Hieronder is een tabel van de spreiding opgenomen.

Figuur 1. Aantal deelnemers per leeftijd

Tabel 1. Opleidingsniveau deelnemers

Opleiding	Aantal
Mbo	11
Havo	2
Vwo	1
Hbo	6
Onbekend/geen opleiding	6

Tabel 2. Woonplaats/wijk deelnemers

Wijk	Aantal
West	4
Nieuw West	7
Oost	1
Zuidoost	5
Zuid	1
Noord	1
Onbekend/overig	7

Tabel 3. Sekse deelnemers

Sekse	Aantal
Vrouw	22
Man	10
Onbekend	2

Van één groep van 8 deelnemers hebben we deze gegevens alleen over de groep als geheel ontvangen:

- Leeftijd: Alle deelnemers liggen qua leeftijd tussen de 15 en 29.
- Opleiding: Indien er al een opleiding gevolgd is, ligt dit op het niveau van vmbo-basis. Echter, niet allen hebben hun middelbare school afgerond maar zijn vroegtijdig afgehaakt vanwege hun LVB problematiek in combinatie met gedragsproblemen. Eén van de deelnemers bezoekt “school to care” op dit moment.
- Werk: vrijwilligerswerk/dagbesteding/af en toe kortstondig en eenvoudig baantje/ geen werk/ geen dagbesteding.
- Woonachtig: Nieuw West/ West.

3.2. De verhalen van de jongeren

Per deelvraag wordt beschreven welke bevindingen uit de verhalen van de jongeren worden gehaald.

3.2.1. Wat betekent volwassen worden voor jongeren?

We hebben met de jongeren gesproken over wat zij verstaan onder volwassen worden, wat hun beeld hier van is, wat hen er (niet) leuk aan lijkt en waarom. Deze onderwerpen worden het meest genoemd:

1. Zelfstandig zijn, voor jezelf kunnen zorgen
2. Ontwikkeling

3. Verantwoordelijkheid
4. Geen leeftijdsding, voor iedereen anders, een proces, geen constante
5. Geen onafhankelijkheidsding, volwassen worden is nog steeds afhankelijk zijn
6. Voor je ouders zorgen
7. Nadenken over je keuzes in gedrag
8. Rekeningen betalen
9. Kinderen krijgen
10. Werken
11. Op jezelf wonen

Zelfstandigheid

Voor de jongeren betekent vaak dat volwassen worden geassocieerd wordt met zelfstandigheid. Dingen zelf begrijpen en oplossen, het zelf kunnen doen en niet afhankelijk te zijn van anderen voor hulp bij 'regelingen' of het maken van keuzes. Het gaat hen er bij hun beeld van volwassen worden om dat zij op eigen benen willen kunnen staan, zelf de controle willen hebben. Vaak wordt ook financiële onafhankelijkheid hierbij genoemd.

"Ik denk dat voor jezelf kunnen zorgen, dat er wel een bepaald idee achter zit. Bijvoorbeeld, stel je voor je bent drugsverslaafd en je hebt geen geld, je hebt geen baan, je hebt geen studie, niks. Dan vind ik dat je niet voor jezelf kan zorgen. Je hebt heel veel hulp nodig van buitenaf om zeg maar je leven nog een beetje stabiel te hebben. Terwijl, als je hebt gestudeerd, je hebt een baan, je hebt een eigen huis, die betaal je zelf. Je kan gewoon je eigen lasten betalen en dergelijke. Dan vind ik dat je voor jezelf kan zorgen. En natuurlijk ben je afhankelijk van verschillende factoren en dingen om je heen, maar dan vind ik dat je voor jezelf kan zorgen. Je bent minder afhankelijk van verschillende partijen."

"Ik denk dat het belangrijk is dat als je volwassen gaat worden dat je je moet realiseren dat je niet meer van alles zo afhankelijk kan zijn als je eerder was. Ik geloof niet dat je honderd procent onafhankelijk kan zijn ooit, maar dat je moet beseffen dat je zeg maar niet altijd naar iets toe kan gaan als er iets misgaat. En dat je, als de bus gaat maar je die mist, dat je toch wel naar je afspraak moet kunnen gaan."

Ontwikkeling

Jongeren geven aan dat volwassen worden meer met je persoonlijkheid en met ontwikkeling dan met je leeftijd te maken heeft. De leeftijdsgrens wordt een smalle definitie genoemd. Daarbij denken ze vooral aan de dingen die je zelf moet regelen (zoals een zorgverzekering) en waar je verantwoordelijk voor wordt gehouden, terwijl de meesten van hen dat op de leeftijd van 18 jaar nog niet alleen konden en dat gelukkig ook niet hoefden. Volwassenheid zien ze daarbij als een proces waarbij je steeds beter beseft wat je doet en waar je keuzes voor maakt. Daarbij wordt ook genoemd dat volwassenheid betekent dat de consequenties voor eigen rekening komen.

"Dat de consequenties voor jou zijn, 100% voor jou. Voor een kind zijn de consequenties niet 100% voor jou, die worden opgevangen. Als volwassene wordt het niet meer opgevangen, misschien als je geestelijk beperkt bent ofzo..."

Wettelijk gezien is volgens hen ook relatief, want er is de afgelopen 100 jaar veel veranderd in wat je op welke leeftijd mocht en kon. Nog niet zo heel lang geleden was je in bepaalde Europese landen al op je 14^e volgens de wet volwassen. Ook zijn bijvoorbeeld de leeftijdsgrenzen vanaf wanneer je mag stemmen

en wanneer je alcohol mag drinken veranderd. Dat laatste hebben zij zelf meegemaakt en dit maakt dat ze zich bewuster zijn van hoe relatief een wettelijke grens van 'volwassenheid' is.

Ook geven ze aan dat leeftijd weinig zegt en dit relateren ze bijvoorbeeld aan hoe volwassen ze zelf zijn ten opzichte van vrienden, maar ook aan minder voor de hand liggende zelfreflecties:

"Ik vind mezelf soms echt een kind. Ik maak allemaal grapjes die nooit grappig zijn."

Alle deelnemers geven aan dat er niet een bepaald moment in hun leven is geweest waarop ze zich echt volwassen voelden. Dit is geleidelijk gegaan.

"Ik heb genoeg mensen gezien die wel 18 zijn maar die je nou niet echt volwassen acht inderdaad, die niet voor zichzelf kunnen zorgen."

Tot slot merken sommigen dat hoe volwassen ze zichzelf voelen, geen constante is. Op sommige plekken als school voelen ze zich jong, maar als ze op zichzelf wonen en hun eigen huishouden doen voelen ze zich al heel volwassen. *"Het hangt ook af van de mensen waar je mee bent."*

"Ik denk dat ik voor mijn leeftijd wel volwassen ben. Als ik het vanuit die perspectieven bekijk. Ik denk gewoon dat heel veel leeftijdsgenoten veel impulsiever zijn en veel minder snel 2 keer nadenken over bepaalde dingen. Ja, wat bedachtzamer zijn over wat je doet, dat is voor mij volwassen zijn."

Hiernaast worden ook aspecten als groeien, jezelf ontwikkelen en je eigen normen en waarden hebben genoemd. Het hebben van een eigen keuze (ondanks dat je nog beïnvloedt kan worden) en dat je jouw eigen denkwijze daarin gebruikt, je eigen weg gaat en je eigen keus maakt. *"Dat je toch wel standvastig bent"*, wordt genoemd.

Verantwoordelijkheid

"Het gaat hier om verantwoordelijkheid en niet om de leeftijd. Verantwoordelijkheid had ik op mijn 14^e bij wijze van spreken (...) dat heeft niets met leeftijd te maken."

Meer verantwoordelijkheid en minder plezier is een van de dingen die sommige jongeren als eerste noemen. Onder hbo'ers wordt het woord burn-out opvallend snel genoemd. Een van de jongeren geeft aan dat het typische beeld waar hij bang voor is, is dat alles zo serieus wordt en daarmee niet leuker, terwijl hij tot nu toe ervaart dat alles eigenlijk ook wel steeds leuker wordt. Het lijkt er op dat het merendeel van deze groep bewust kiest voor een toekomst waarin werken gecombineerd wordt met voldoende vrije tijd. Dat hebben ze voor zichzelf hoog op de wensenlijst staan als ze naar hun toekomst kijken.

Geen onafhankelijkheidsding

Daarbij zeggen sommige jongeren dat verantwoordelijkheid nemen bij volwassenheid hoort. Maar een groot deel van de jongeren ziet volwassen worden niet zozeer als onafhankelijkheid. Ze zien volwassenen nog steeds als afhankelijk zijn, van een inkomen bijvoorbeeld. Of in emotionele zin afhankelijk zijn van de mensen om hen heen. Wel wordt genoemd dat je meer onafhankelijk bent in de

keuze van wie en wat je afhankelijk bent. Want als kind heb je die keuze niet. Over de hoeveelheid keuzevrijheid die je dan als volwassene daadwerkelijk hebt verschillen de meningen.

Voor je eigen ouders kunnen zorgen

Het kunnen en willen zorgen voor je eigen ouders is een terugkerend thema bij volwassen worden voor jongeren met een migrantenachtergrond. Ze benadrukken dat dit voor hen een belangrijk aspect is en ook een extra uitdaging om het tegen die tijd voor zichzelf goed geregeld te hebben zodat ze dit ook (financieel) aan kunnen:

“Kijk je moet cultuur ook meerekenen. Stel mijn vader komt te overlijden dan moeten mijn broertjes, zusje en ik voor mijn moeder zorgen, snap je. Dus ze moet bij een van ons wonen, want we doen niet aan verzorgingstehuizen en dat soort dingen. En dat wordt ook meegerekend bij volwassenheid. Je moeder heeft voor je gezorgd vanaf je jonge jaren tot je volwassenheid en dan ga jij het andersom ook doen. Aan de ene kant zou ik het heel graag willen maar het is ook een berg. En dan is het hoe ga je dat fixen, ga je nog tijd hebben om geld te verdienen en andere dingen te doen en zo, dat is wel lastig, maar ik heb er ook zin in mocht het gebeuren.”

Nadenken over je keuzes in gedrag

Ook wordt gezegd dat nadenken over je keuzes in gedrag bij volwassen worden hoort. Daarmee bedoelen ze ‘goede’ keuzes maken (op tijd naar huis als je de volgende dag om half negen je bed uit moet) en beter weten waar je naartoe wil in je leven en hoe je dat moet doen. Bedachtzamer zijn, twee keer nadenken voor je iets doet. Minder impulsief zijn en verantwoordelijkheid nemen, vooral ook in ‘volwassen’ gedrag (genoemd wordt op tijd thuis komen, sporten, gezond eten).

Praktische zaken en rekeningen betalen

Jongeren denken bij volwassen worden ook aan veel praktische ‘regelingen’. Zoals rekeningen betalen, zorgverzekering, schoolgeld, brieven thuis krijgen van de belastingdienst. Ook is geld een thema dat veel terugkomt. Daarbij hoort een (vaste) baan hebben, maar wel in een leuke werkomgeving waar je met plezier naartoe gaat.

“Ik was in juni dus achttien geworden, dus ik heb nog steeds mijn bijbaantje in de AH en ik had iets van driehonderd euro verdiend. En de volgende dag keek ik op mijn rekening en ik zeg zo huh, honderd nog wat? En ik keek, min honderdzesentien euro aan zorgverzekering. Ik dacht huh? En toen zei ik de volgende dag mama, hoe kan dit? En toen zei ze ja, dit hoort ook erbij.”

Kinderen krijgen

Tot slot wordt het krijgen van kinderen geassocieerd met volwassen zijn.

“Ik denk dat je niet niet-volwassen bent als je geen ouder bent, maar als je ouder bent wel snel volwassen bent.”

Voelen de deelnemers zich al volwassen?

In de workshops is ook gekeken naar de vraag of de jongeren zich volwassen voelen.

“Ik voel mezelf niet echt volwassen, ik denk dat ik meer levenservaring nodig heb om mezelf echt volwassen te kunnen noemen. En ik denk dat je dan ook meer geschiedenis dan toekomst moet hebben. En ik heb op dit moment denk ik meer toekomst dan geschiedenis.”

Sommige jongeren geven aan dat ze zich wel volwassener voelen door het feit dat ze de oudste zijn thuis. Zij vertellen dan ook allemaal wel eens op hun broertje(s) of zusje(s) te passen en zich daardoor een moederfiguur te voelen. Voor deze deelnemers is dit een belangrijk onderdeel in het volwassen worden.

“Ik denk, dat als je volwassen bent dat je dan durft weer een beetje kind te zijn. Dan durf je af en toe weer een beetje gek te doen.”

3.2.2. Wat is het toekomstplan van jongeren in de overgang naar volwassenheid?

Bij het maken van hun verhaal over hun toekomstplan hebben we gewerkt met een voorbeeldverhaal van een van de begeleiders, hoe zij hun toekomst voor zich zien. Hierin hebben we zoveel mogelijk elementen geprobeerd te verwerken: opleiding, werk, thuis, ontwikkeling, hobby's, vrienden, relatie en gezin. Dit om de jongeren te stimuleren ook breed te kijken naar hoe zij hun toekomst voor zich zien. De jongeren zijn vervolgens over deze elementen na gaan denken, waarbij sommige groepen bijvoorbeeld het maken van een mindmap hebben ingezet om de elementen uit te denken. Hier hebben zij vervolgens een verhaal over 'hun toekomstplan' uit verteld aan de groep.

Wat ons is opgevallen, is dat de meeste jongeren enerzijds aangeven niet zo vaak op deze manier over hun toekomst na te denken, maar anderzijds best veel ideeën hebben over hoe hun toekomst er uit zou moeten zien. De meeste verhalen en plannen lijken best realistisch te zijn ingestoken en bestaan niet uit grootse en wilde (en misschien onhaalbare) dromen. We hebben de jongeren gestimuleerd om over alle aspecten als wonen, werk, opleiding etc., dieper na te denken en uit te werken hoe zij dit voor zich zien.

Werken

Opvallend is dat wanneer er over toekomstplannen wordt gesproken, jongeren in hun toekomstplan de meeste focus leggen op het vinden van een baan. Dit is het eerste waar zij aan denken bij het uitstippelen van hun toekomst. Bovendien hebben de meeste jongeren er ook al aardig wat beelden bij, over wat ze dan zouden willen doen. Vaak hebben jongeren ook al best concrete ideeën waar (sector, bijvoorbeeld in de zorg en hulpverlening) en op welke manier (vrijwillig, in loondienst of ondernemend, fulltime of parttime) ze dit willen doen.

“Ik wil een eigen bedrijf, als ervaringsdeskundige. En hoop zo jongeren te kunnen helpen.”

Een minderheid van de jongeren had nog geen idee. We lijken uit de verhalen op te kunnen merken dat jongeren die veel hebben meegemaakt vooral noemen dat ze 'gewoon een baan' zouden willen. Dit zien we dan ook op andere vlakken van hun toekomstplan terug. 'Gewoon', geen zorgen, de basis op orde, dat is genoeg.

Naast dat er een groep is die een leuke, betekenisvolle baan ambieert is er een grotere groep die aangeeft 'gewoon' een baan te willen om daarmee de rekeningen te kunnen betalen: *"Ik wil gewoon doekoe hebben."* Sommigen realiseren zich dat om goed en/of leuk werk te hebben, een opleiding afgerond moet worden en zij verbinden beide aspecten in hun toekomstplan ook duidelijk aan elkaar. Desondanks lijkt 'opleiding' in eerste instantie een minder prominente plek in te nemen als het gaat om beelden voor de toekomst, zij denken misschien meer aan het einddoel dan de weg er naartoe, of zij denken bij toekomst aan een moment waarop het volgen van een opleiding achter de rug is.

"Dat ik baan heb die mij gelukkig kan maken. Het mag van mij vrijwilligerswerk zijn, maar dat ik mij wel thuis voel op die plek."

Opleiding

Als jongeren gevraagd wordt naar hun toekomstplannen met betrekking tot het volgen van een opleiding, zien jongeren dit vooral als noodzakelijk of om een leuke baan te vinden of om anderen verder te kunnen helpen (een middel tot een doel). Dit uit zich ook als ze het hebben over wat voor type werk ze willen: *'...en ik wil graag zorggerichte studie volgen, dus dat ik daarmee kan inzetten voor anderen, niet alleen voor mezelf'*. Wel dient te worden opgemerkt dat 'opleiding' voornamelijk bij jongeren naar voren komt die momenteel een opleiding volgen of dit op korte termijn gaan doen. Want opvallend is dat 'opleiding' bij lang niet alle deelnemers een prominente plek inneemt als het aankomt op het toekomstbeeld. Opleiding wordt geregeld niet genoemd door de jongeren. Wat hier precies aan ten grondslag ligt, wordt uit de verhalen niet duidelijk.

Wonen

Zelfstandig wonen wordt ook veel genoemd. Een *'eigen huisje'* is, zoals te verwachten, een veel genoemde droom voor de toekomst. Soms in één adem genoemd met trouwen en kinderen krijgen. Voor hen is het beeld wat betreft familie overwegend traditioneel. Voor sommige jongeren betekent een *'eigen huisje'* een koophuis met veel woonruimte. Voor anderen is een knusse huurwoning meer dan voldoende. Veel Amsterdamse jongeren geven aan dat ze beseffen dat het vinden van een woning voor hen nog wel een uitdaging kan zijn. Vanwege de kosten (*'De meeste huizen hier zijn voor mij straks niet te betalen'*) en de schaarste. Zij willen het liefst in de buurt van hun familie blijven wonen, maar weten niet of dit haalbaar is. Sommige jongeren (een kleine groep) ambiëren om tijdelijk of vast in het buitenland te gaan wonen.

Tot slot kan worden opgemerkt dat de ambitie om zelfstandig te wonen soms wordt beïnvloed door de culturele achtergrond van de jongeren. Zij geven dan aan dat uit huis gaan voor hen pas een optie is als zij gaan trouwen. Hetzelfde geldt voor reizen. Soms wordt aangegeven dat de jongere wel graag zou willen reizen, maar dat dit pas mogelijk is als zij met hun toekomstige man op reis zouden kunnen gaan. *'Alleen gaan reizen voor mij als vrouw zit er niet in.'* Hierin verschilt hun toekomstbeeld duidelijk van dat van andere jongeren, zij passen hun verwachtingen voor de toekomst aan op de kaders die zij van huis uit mee krijgen. Sommige jongeren zien dit als beperking, maar het beeld is dat de meesten er niet negatief tegenaan kijken.

Geluk

Wat niet heel veel genoemd wordt maar toch wel noemenswaardig is, is dat sommige jongeren aangeven ‘gewoon gelukkig’ te willen zijn. ‘Over tien jaar hoop ik dat ik gelukkig ben’. Rust en stabiliteit worden in die trant vaker genoemd. ‘Een rustig leven, zonder zorgen’. Daarin past ook een goede balans vinden tussen werk en privé. In veel mindere mate worden aspecten genoemd gerelateerd aan luxe, zoals een dure auto genoemd of een groot huis. Reizen en ontwikkeling is wel iets wat volgens de deelnemers bijdraagt aan geluk.

3.2.3. Hoe en door wie worden jongeren geholpen op weg naar hun toekomstplan?

In de workshops is ook met de jongeren gekeken wie en wat hen (tot nu toe) heeft geholpen op weg naar volwassenheid. En wie of wat juist niet heeft geholpen. In storytelling termen gaat het dan om ‘helpers’ en ‘tegenstanders’ in het verhaal van de jongere. Dit zijn nog algemene beelden die in een vervolgworkshop verder worden uitgediept, ze hebben betrekking op zowel het formele als informele netwerk van de jongeren.

Hulpverlening

De ondersteuning die de jongeren die aan het fieldlab hebben deelgenomen hebben ontvangen loopt erg uiteen, omdat er een brede doelgroep is meegenomen in het onderzoek. Sommige jongeren komen met ondersteuning van een stichting één avond in de week bij elkaar om empowerende trainingen en workshops te volgen, anderen krijgen intensieve vormen van begeleiding en behandeling en wonen ook onder begeleiding van de hulpverlenende organisatie. Over het algemeen zijn zij over de ondersteuning van de organisaties goed te spreken. Ze geven bijvoorbeeld aan veel te leren, hulp te krijgen op verschillende gebieden (financiën, schulden, huiswerkbegeleiding, gedrag, motivatie) en het gevoel te hebben altijd op de begeleiding te kunnen terugvallen.

“Ik ben geweest op de fouten die ik heb gemaakt, die fouten ga ik niet meer maken. Ik ben naar boven en naar beneden gegaan en nu heb ik van de fouten geleerd. Ik ben nu met veel dingen bezig zoals mijn rijbewijs halen. Ik ben met veel dingen gestopt en nu zit ik positief te denken.”

De rode draad door de tevredenheid van de hulp die in de workshops naar voren is gekomen zit in de hulpverlener, die betrokken en volhardend is en de jongeren het gevoel geeft er echt voor ze te zijn:

“Ik heb een keer ruzie gehad en toen heb ik gezegd ik hoef niet meer te leven, en toen heeft ze mijn begeleider opgebeld en zij heeft me toen echt gestalkt en is op de scooter gestapt hier naar toe. Dat was echt heel bijzonder.”

Professionele hulp ‘op afstand’

Met professionele hulp ‘op afstand’ wordt bedoeld dat er vanuit de jongeren een beeld is dat ze bijvoorbeeld van een dienst gebruik maken waarbij ze weinig of voor korte tijd contact hebben met de hulpverlener. Deze hulp wordt wisselend ervaren. Sommige jongeren geven een positief beeld en zeggen bijvoorbeeld hulp te krijgen via de gemeente, bijvoorbeeld bij het afbetalen van een schuld bij de zorgverzekering, gebruik maken van een jobcoach of hulp bij het doorstromen naar een gewenste opleiding.

De ervaren afstand en wisseling van personen die met sommige vormen van deze ondersteuning gepaard kan gaan wordt genoemd als niet-helpend. Bij een van de verhalen kwam bijvoorbeeld naar

voren dat de jongere drie opeenvolgende bewindvoerders heeft gehad. Die waren in de beleving van de jongere allemaal niet betrokken en niet op de hoogte van de situatie, waardoor ze ook niet hebben geholpen. Pas toen een andere hulpverlener het proces rondom de schulden naar zich toe trok kwam er verbetering.

School/opleiding

Deelnemers ervaren over het algemeen dat ze gesteund worden door docenten, mentoren en studiebegeleiders bij specifieke vragen/problemen (huiswerk, thuissituatie). Ook ervaren ze het naar school gaan op zichzelf als een belangrijke bron van ondersteuning. Op school wordt immers voor een groot deel het sociale netwerk gevormd en hun medescholieren zien zij als belangrijke bron van ondersteuning. Ook zien de deelnemers de school/studie als belangrijk om persoonlijke interesses en behoeften verder vorm te geven. De jongeren ontwikkelen zich in een bepaalde richting en hebben daarbij een steeds concreter doel voor ogen. Dit is iets wat hen helpt, zo geven zij aan.

Een knelpunt hierin is dat bepaalde deelnemers die met problematiek kampen (zoals agressie, fysieke beperking, angststoornis) aangeven dat bepaalde docenten of de school in het algemeen, hier niet altijd goed mee om weten te gaan. Ook is er de ervaring dat sommige zaken onbespreekbaar zijn op scholen, waarmee ze bedoelen dat er niet altijd ruimte wordt ervaren voor hun persoonlijke situatie. De perceptie van deze jongeren is dat er aan bepaalde problematiek (zoals problemen thuis) weinig aandacht wordt besteed. Tot slot zijn er ook deelnemers die de school of opleiding niet als een veilige, fijne en vertrouwde omgeving ervaren. Dit leidt in een aantal gevallen tot gevoelens van isolement, het gevoel niet gezien te worden.

Naast hulpverlening en school is ook gekeken naar de sociale relaties van de jongeren, zoals familieleden en vrienden.

Ouders en naaste familie

Jongeren noemen hun ouders bijna zonder uitzondering als hun belangrijke 'helpers' op weg naar volwassenheid. Als we op de verhalen van de jongeren af gaan, ontstaat het beeld dat zij (ongeacht een eventuele problematische thuissituatie) de belangrijkste bron van ondersteuning zijn. De vorm van deze ondersteuning die de jongeren noemen varieert sterk, van het meehelpen met huiswerk tot het meedenken bij belangrijke beslissingen, financiële ondersteuning, motiveren, leren van en inspireren, kansen bieden en opkomen voor de jongere. Als een jongere aangeeft (bewust of door omstandigheden) geen contact meer te hebben met ouders noemen zij dit ook een enorm gemis en hebben zij het idee er alleen voor te staan.

Vanuit hulpverleners is een reflectie op deze bevinding gegeven, namelijk dat jongeren hun ouders soms op een voetstuk plaatsen terwijl ze in de praktijk weinig steun hebben geboden of hebben kunnen bieden. Ze voelen zich gesteund, maar worden dit eigenlijk niet. Of niet zoals eigenlijk nodig zou zijn (geweest) en niet zoals andere jongeren door hun ouders ondersteund worden. Ondanks het feit dat de rol van de ouders soms juist een oorzaak van de problematiek is, worden ouders bijna zonder uitzondering als belangrijkste ondersteuning genoemd.

Toch zijn de jongeren zich soms ook erg bewust van het feit dat hun ouders niet altijd in staat waren te ondersteunen waar nodig. Een van de deelnemers geeft aan dat hij/zij "*thuis niet op begeleiding heeft kunnen rekenen, waardoor meedraaien op de middelbare school moeilijk is*". Dit kan zijn omdat het thuis niet 'gewoon' is om je op die manier te ontwikkelen. Een jongere omschreef bijvoorbeeld zijn vroegere thuissituatie waarbij beide ouders een uitkering ontvingen en hij ook niet gestimuleerd werd om iets te

bereiken op gebied van school en werk. Hij heeft zichzelf uiteindelijk gemotiveerd om los te komen van zijn vertrouwde omgeving, waarbij hij zowel zijn ouders als vrienden deels los moest laten. Een andere oorzaak kan liggen in het feit dat ouders zelf niet de juiste kennis en vaardigheden hebben, bijvoorbeeld op het gebied van financiën, administratie, 'regelingen' met instanties, om de jongere te kunnen helpen. Dit kan komen doordat zij de taal niet machtig zijn of het systeem als te ingewikkeld ervaren.

Daarnaast spreken sommige jongeren van een verkeerd rolmodel in de familie; bijvoorbeeld een broer of zus die geregeld in de problemen komt. Naast dat jongeren aangeven daardoor (negatief) beïnvloed te zijn, geeft het soms ook extra druk van de ouders als een broer veel problemen kent: "*jij moet wel slagen*". Deelnemers geven aan het gevoel te hebben wel goed met die negatieve beïnvloeding en de extra druk om te kunnen gaan.

Tot slot speelt bij het vormen van hun toekomstperspectief de verwachtingen en druk van ouders soms een grote rol. Een van de jongeren die deelnam heeft bijvoorbeeld aangegeven dat zijn/haar ouders de oorlog in Irak hebben meegemaakt en dat zij daardoor niets liever willen dan dat hij/zij nu alle kansen grijpt die er zijn in onze maatschappij. Omdat het voor hen niet was weggelegd. Dit aspect, de druk en verwachtingen van ouders 'voor wie die kansen er niet waren' komt in meerdere verhalen van jongeren met een migrantenachtergrond terug.

Vrienden

Waar naaste familie een soort constante lijkt wanneer het aankomt op ondersteuning, kunnen vrienden een bepaald kantelpunt inluiden. Dit is in meerdere verhalen zichtbaar. Een vriend die de ander overtuigt om iets te doen of te laten, een dusdanige emotionele band waaruit steun geput kan worden, een 'toegangspoort' tot een ander of een meer sociaal leven, het moment dat vrienden een belangrijkere rol gaan spelen in het leven (en de ondersteuning van) de jongere is een vaak voorkomende wending in de verhalen van de jongeren.

Vrienden kunnen ook negatief rolmodellen zijn. Dit blijkt vooral op jongere leeftijd te zijn voorgekomen. '*Foute vrienden*' komt dan ook geregeld naar voren als een beperkende factor wanneer het aankomt op de ondersteuning bij volwassen worden.

Andere sociale contacten

Ook belangrijk zijn de mensen in het sociale netwerk die de deelnemers net dat juiste zetje in de richting kunnen geven. Een helpende buurtbewoner, een tante die een jongere aan een baan heeft geholpen, een nichtje die iemand wijst op het bestaan van een bepaalde studie en helpende docenten die buiten schooluren ondersteuning bieden, als we kijken naar de verhalen dan is er in meerdere gevallen wel iemand aan te wijzen die deze extra ondersteuning biedt of heeft geboden.

Helpers en tegenstanders in zichzelf

De verhalen laten echter ook zien dat veel jongeren – in verschillende mate – veelal aangewezen zijn op eigen kracht. De oplossing zoeken ze dan primair bij zichzelf. Zij noemen dan bijvoorbeeld een grote mate van zelfstandigheid, doorzettingsvermogen, jezelf willen bewijzen of laten gelden en hard leren/werken als eigenschappen waarmee zij werken aan hun problemen en oplossingen.

Daartegenover staat dat er ook veel niet-helpende persoonlijke eigenschappen en ervaringen worden genoemd. Stress, faalangst, wantrouwen, burn-out, depressie, chaotisch denken, slaapttekort, niet kunnen omgaan met geld en onzekerheid worden bijvoorbeeld genoemd als knelpunten of complicerende factoren. Hierdoor wordt het eigenstandig tot oplossingen komen bemoeilijkt.

Verder zijn er ook praktische aangelegenheden waar de jongeren bij vast lopen. Hoe regel je je financiën? Hoe schrijf je je in voor een huis? Hoe vraag je een zorgverzekering aan? Hulp vragen blijkt zeker niet voor alle deelnemers een vanzelfsprekendheid. Sommigen willen niet de hulp van anderen inschakelen, sommige weten niet wie voor een bepaald probleem te benaderen en weer anderen hebben het gevoel er alleen voor te staan.

Ook impliceren de resultaten dat er op gegeven moment bij de jongeren een verandering optrad in het denken en het doen. Er is ook een duidelijk verschil terug te zien in het reflectievermogen van de jongeren naar mate zij ouder zijn. Zij kijken terug op hun vroegere zelf van rond de 18 jaar en geven bijvoorbeeld aan dat ze bewust hebben stilgestaan bij alle veranderingen in hun leven door zich af te vragen waar zij nou echt gelukkig van worden of naar een hoger doel te streven. Andere jongeren maken bewust de keuze om iets in hun levensstijl aan te passen. Dit heeft hen naar eigen zeggen geholpen. Er zijn ook jongeren die hun houding achteraf als een belemmering beschouwen. Deze jongeren stonden bijvoorbeeld niet open voor begeleiding of hun vertrouwen was door een complexe geschiedenis van hulpverlening teveel geschaad. Pas op een later moment in hun leven, maar zeker niet rond de leeftijd van 18 jaar, stonden zij open voor ondersteuning.

Ook ervaring opdoen, het proberen, experimenteren en leren door fouten maken achten de jongeren belangrijk. Door te doen kunnen dingen mislukken, neem je de ervaring mee naar een volgende keer, zo geven zij aan. Een klein aantal jongeren geeft aan dat religie en geloofsovertuigingen soms een helpende, maar ook een belemmerende werking kan hebben.

3.3. Reflectie op eerste bevindingen met professionals

3.3.1. Reflectie in de lokale context van deelnemende organisaties

De verhalen die tijdens de workshops zijn opgehaald, zijn door onze brede benadering van organisaties, zeer divers geweest. Om deze reden hebben wij aansluitend op de eerste uitkomsten opnieuw met de organisaties afgesproken om meer duidelijkheid in de context te krijgen. Hierbij stonden de volgende vragen centraal:

1. Hoe hebben de jongeren en professionals de workshops ervaren?
2. Als we kijken naar de bevindingen vanuit de verhalen van de jongeren, herkennen de professionals dit voor hun eigen dagelijkse praktijk? Wat is hun reflectie op deze bevindingen?
3. Hoe kijken de professionals nu aan tegen het werken met toekomstplannen of in bredere zin het toekomstgericht werken met jongeren en jongvolwassenen? Hoe kunnen zij dit meer toe gaan passen in hun werk?

Een deel van deze reflectiegesprekken is al gevoerd. Per organisatie is/wordt een beschrijving gemaakt die met de organisatie wordt gedeeld. Enkele overkoepelende leerpunten hieruit worden hier beschreven. Deze leerpunten hebben vooral nog betrekking op de werking en doorwerking van de workshops waarin met de jongeren door het Fieldlab is gewerkt aan hun toekomstperspectief. Wat dit betekent voor het toekomstgericht werken vanuit de organisaties, en hoe wij hier in de vervolgwshops een bijdrage aan kunnen leveren, is onderwerp van gesprek in aanloop naar de vervolgwshops (voorjaar 2019).

Uit de gesprekken met de professionals bleek dat het niet voor alle jongeren even gemakkelijk was om deel te nemen aan de workshops. Bij de jongeren met een licht verstandelijke beperking vergde het volgen van een workshop storytelling bijvoorbeeld veel inspanning, omdat zij een hele korte aandachtspanne hebben. Er waren dan ook enkele aanpassingen nodig in de opzet van de workshops. Dit gold overigens voor meerdere groepen. Bij de jongeren met een licht verstandelijke beperking heeft een van de begeleiders vanuit de organisatie bijvoorbeeld tegen de onderzoekers gezegd dat sommige aspecten misschien (nog) niet realistisch zijn of dat hun toekomstperspectief meer een wens of droom is, waar vervolgens langzaam en stapsgewijs naartoe kan worden gewerkt. Maar ook bij die jongeren bleek het volgen van de workshop een leuke en nuttige ervaring. Het simpelweg durven vertellen van je verhaal en het nadenken over de toekomst bleek bij (zo goed als) alle jongeren goed te vallen.

Jongeren met minder 'heftige problematiek' bleken het volgen van de workshops ook als zeer nuttig te ervaren. Het blijkt dat de jongeren in het algemeen nog niet veel over hun toekomst nadenken, maar er wel genoeg beelden bij hebben. Met oefeningen en begeleiding konden deze beelden wat verder worden uitgewerkt. Het feit dat het vormen van een toekomstbeeld een van de einddoelen van de workshops was, bleek nuttig om stapsgewijs naar toe te werken. Dit doel, een beter beeld hebben bij wat je als toekomst voor je ziet, kan ervoor zorgen dat de jongeren ook daadwerkelijk gaan onderzoeken welke stappen gezet kunnen worden op die doelen te halen. Een van de reacties van de organisaties waar de problematiek minder heftig was, was dat er vanuit de jongeren nu de behoefte was ontstaan om nog meer workshops te gaan volgen over de manier waarop concrete stappen kunnen worden gezet, nu zij beter weten wat zij voor hun toekomst willen. Deze stappen zijn dan ook voor deze jongeren realistisch om te behalen. Deze informatie is voor het fieldlab input om de vervolgwshops aan de jongeren vorm te geven.

De organisaties gaven eveneens aan dat het verkrijgen van de motivatie vanuit de jongeren door hen te belonen met een certificaat in plaats van een bon, goed is bevallen. Dit is niet iets wat de jongeren vaak krijgen. Bij de jongeren met een wat heftigere problematiek bleek het vooral een gevoel van trots op te wekken en andere jongeren gaven aan dat zij het fijn vonden dit certificaat op hun cv te kunnen vermelden.

Met betrekking tot de interdisciplinaire samenwerking wordt bij sommige organisaties aangegeven dat zij al wekelijks om de tafel zitten met de partijen die betrokken zijn bij de hulpverlening van de cliënt. Anderen gaven aan dat zij nog geen stappen hadden gezet om de samenwerking te versterken. Wel kwam naar voren dat nu meer inzichtelijk is geworden waar de jongeren behoefte aan hadden: het weten te vinden van de relevante partijen, vooral als het gaat om studieadvies en het vinden van woonruimte.

Voorbeeld lokale context jeugdhulp

Een groepje van 8 jongeren die van de organisatie ondersteuning krijgen op het gebied van wonen en dagbesteding. De organisatie biedt behandeling en begeleiding. Het zijn jongeren en jongvolwassenen met bijvoorbeeld een licht verstandelijke beperking, gedragsproblemen, psychiatrische stoornissen en/of delinquent gedrag.

Ervaringen

- De groep heeft het echt als "heel leuk" ervaren en wilt het liefst "elke week zulke workshops en dan met afwisselende thema's".

- De eerlijkheid en openheid van de trainers leidde bij de groep tot een groot gezag. Dat heeft zeker geholpen bij de sessies.
- Deelnemers waren zeer trots op hun deelnamecertificaat.
- De bevinding dat familie de belangrijkste bron van ondersteuning is wordt genuanceerd: “Er wordt liefkozend over familie gesproken door deelnemers, maar de realiteit is dat ze er weinig tot geen ondersteuning van krijgen. Er eerder ‘slechter’ van worden,” omdat een oorzaak van de problematiek juist in die omgeving ligt en de situatie bijdraagt aan instabiliteit en zorgen.

Doorwerking na de workshops

- De workshops maakten het mogelijk voor begeleiders om stereotypering en vooroordelen bespreekbaar te maken met cliënten. Dit is dan ook aangegrepen om het vaker hierover te hebben met cliënten.
- De organisatie probeert concreet aan de slag te gaan met dat wat in de workshops naar voren is gekomen. Zo worden de toekomstplannen van de deelnemers aangegrepen om trajecten voor op de langere termijn (2-jaars, 5-jaars) te ontwikkelen voor deelnemers op gebieden als werk en wonen. Anderzijds is ‘eigen huisje’ en ‘betaald werk’ voor de deelnemers in kwestie “bijna onhaalbaar”. Het is dan ook kijken hoe de begeleiders de jongeren kunnen helpen bij het aanpassen van deze wensen of ombuigen naar iets haalbaars.
- De organisatie zou storytelling graag zelf ook gebruiken als methodiek. De methodiek helpt om met cliënten naast de bestaande praktische korte-termijn doelstellingen als ‘hoe zorg je dat je huis hygiënisch blijft’ om “hogere gelegende doelen” (zie bovenstaande opmerking over lange termijn trajecten) te formuleren, zonder dat dit direct leidt tot tal van belemmeringen voor de cliënten (faalangst, stress, te groot abstractieniveau).

Waar nog hulp bij nodig?

- “Alle jongeren hebben problemen met financiën”, zegt de begeleider van de organisatie. Schulden vormen een grote belemmering en het goed regelen van de financiën is een enorme uitdaging voor de deelnemers. (Daarom is ‘bezit’ geen onderdeel van toekomstplan.)
- Formele begrenzingswerken vaak belemmerend, zoals bestaande regelgeving en het bureaucratische gehalte.
- Cliënten gebruik laten maken van het ambtelijke apparaat verloopt nog stroef, dit is voor de begeleiders vaak ook zoeken hoe hen hierin te begeleiden.
- Hoe komen deze jongeren aan geld? Dit is ook een vraag die de begeleiders bezig houdt.

Voorbeeld lokale context lichte ondersteuning

Deze groep bestaat uit zeven meiden die via een project rondom huiswerkondersteuning bij elkaar zijn gekomen en vanuit dezelfde stichting nu wekelijks empowerende trainingen en workshops krijgen. Het zijn meiden die in hun leven al een hoop hebben meegemaakt, met hun verhalen een inkijkje geven in de ongelijkheid die ze ervaren in de omgeving waarin ze opgroeien en de extra uitdagingen die daarbij komen kijken. Bijna allemaal hebben ze geworsteld met hun middelbareschooltijd, vanwege extreem pestgedrag of een chronische longziekte bijvoorbeeld. Ook zijn veel van hen begonnen op een te laag onderwijsniveau en hebben zichzelf omhoog gewerkt, waarbij ze zichzelf moesten bewijzen en het gevoel heerste dat er niet in hen geloofd werd. Het zijn meiden die best tegen de toekomst opkijken.

Ervaringen

- Wat door de jongeren zeer goed ontvangen is, zijn de certificaten. Zij zien dit als toegevoegde waarde op hun cv.

- De workshops hebben zowel de stichting als de jongeren zelf aan het denken gezet over hun toekomst. De jongeren voelen dat ze dichterbij elkaar zijn komen te staan. Ook al komen ze al langere tijd wekelijks samen, tijdens de workshops hebben ze veel nieuwe dingen van elkaar gehoord, heeft het hen dichterbij elkaar gebracht en hebben ze meer begrip voor elkaar gekregen. Daarbij vonden ze het heel leuk om nu beter te weten dat je ook dingen kan doen om een hoger doel te bereiken.
- Uit de workshop kwam naar voren dat de rol van de ouders van groot belang lijkt in algemene zin. De professionals geven aan dat dit wel situatie gericht is. Bij sommige jongeren is die minder relevant dan uit de verhalen naar voren lijkt te komen. Ook hier lijkt dus sprake van verschil in hoe jongeren en professionals kijken naar hoe groot de rol van ouders is in ondersteuning.

Doorwerking/vervolg na deze eerste workshops

- Na de workshops wil de groep verder en hun toekomstbeelden omzetten in realistische plannen. Ook willen ze *moodboards* bij hun toekomstplannen gaan maken. Er is behoefte aan vervolgwshops om die stappen te zetten.
- Zij zouden in het vervolg ook hun kwaliteiten en leerpunten beter op een rij willen hebben, om zo verder te werken aan hun wensen voor de toekomst en die zo concreet mogelijk te kunnen maken.

Ondersteuning en samenwerking door de stichting

- De jongeren die de stichting ondersteunen weten in principe hun vragen wel beantwoord te krijgen, het gaat dan vooral ‘lichte vragen’, zoals studiekeuze en hoe ze zich voor een woning kunnen inschrijven. Ze zouden het fijn vinden als alle vragen op één plek beantwoord zouden kunnen worden. In principe kunnen ze altijd bij de stichting terecht, die ze de juiste richting op kan helpen.
- De stichting heeft niet met jongeren met zware problematiek te maken, zij proberen er met name voor andere jongeren die voor extra uitdagingen staan te zijn en hen te helpen. Daardoor is er ook niet een hele sterke samenwerking met andere organisaties. Wel heeft de coördinator een zeer groot netwerk en weet iedereen in Nieuw West hem te vinden. Ook is er veel contact met scholen. Ooit is een samenwerking met Jongerenwerk geprobeerd tot stand te brengen, maar die is uiteindelijk niet tot stand gekomen, het ging heel moeizaam.

Voorbeeld lokale context onderwijs

Een voorbeeld vanuit de groepen die de workshops in een onderwijssetting (vmbo en mbo) hebben gevolgd wordt nog uitgewerkt. Hier wordt in een latere rapportage op ingegaan.

3.3.2. Reflectie tijdens expertmeeting gemeente

De expertmeeting van het programma ‘Overgang naar Volwassenheid 16-27’ op 27 november 2018 is gebruikt om de input die is verkregen uit de verhalen van de jongeren over hun toekomst en ondersteuning die daarbij nodig is, te delen met de aanwezige professionals en ambtenaren en daarop te reflecteren.

De thema’s waren:

1. Volwassen worden en toekomstplannen:
 - Hoe kijken jongeren naar volwassen worden en hun toekomstplannen?
 - Ambitie en dromen versus werkelijkheid en obstakels.

2. Ondersteuning bij volwassen worden:
 - Ouders als ‘helpers’ en ‘tegenstanders’ tegelijkertijd.
 - Open staan voor hulp, de houding van jongeren, de invloed van peers en de ‘stalkende’ hulpverlener.
3. Samenwerking onderwijs en zorg:
 - Eerst zien, dan (nog steeds niet helemaal) geloven?
4. Toekomstgericht werken:
 - Toekomstgericht werken met een ‘hier-en-nu-brein’ zonder ‘future time perspective’.

In de bijlage is het verslag van deze sessie op de expertmeeting opgenomen.

4. Conclusie

Wat betekent volwassen worden voor jongeren?

We hebben met de jongeren gesproken over wat zij verstaan onder volwassen worden, wat hun beeld hier van is, wat hen er leuk en minder leuk aan lijkt en waarom. In de conclusie beperken we ons tot de top 3 onderwerpen die het meest worden genoemd:

1. *Zelfstandig zijn*, waarmee de deelnemers onder meer doelen op voor jezelf kunnen zorgen, zelf de controle kunnen en willen hebben, dingen zelf kunnen begrijpen oplossen, het heft zelf in handen nemen, op eigen benen kunnen staan en minder afhankelijk te zijn van anderen.
2. *Een ontwikkeling doormaken*, waarbij deelnemers volwassen worden vooral beschouwen als een houding, een mindset, een persoonlijke groei in plaats van het bereiken van een bepaalde leeftijd. Een proces waarbij je steeds beter beseft wat nodig is in bepaalde situaties, op een andere manier gaat denken en een breder perspectief kan aannemen ten aanzien van gebeurtenissen.
3. *Verantwoordelijkheid nemen*, met ouder worden nemen de verantwoordelijkheden toe. Consequenties komen in toenemende mate voor eigen rekening. Deelnemers beschouwen het leven als serieuzer, waarbij bijvoorbeeld wordt gedacht aan zorgdragen voor familie, rekeningen betalen en rechten en plichten. Het vereist om na te denken over je keuzes en je handelingen.

De jongeren die aan de workshops hebben deelgenomen zien volwassen worden als iets wat geleidelijk aan gebeurt en bij de ene persoon sneller dan bij de ander. Leeftijd speelt hierbij geen rol en zij zien ‘18 worden’ ook niet als een feit dat zij dan volwassen zijn. Hieruit kunnen wij concluderen dat de zienswijze van jongeren aansluit bij het idee dat de hulp die soms leeftijdsgebonden wordt aangeboden, niet bij 18 jaar zou moeten stoppen of worden overgedragen naar een andere instantie.

Wat is het toekomstplan van jongeren in de overgang naar volwassenheid?

Onderstaand volgt een overzicht van de voornaamste opvallende aspecten in de toekomstplannen.

- Dominant in het toekomstplan is het hebben van een **baan**. Jongeren hebben vaak al concrete ideeën over de sector waarin ze willen werken (zorg, hulpverlening, autobranche) en op welke wijze daar invulling aan te geven (vrijwillig, loondienst, eigen baas, fulltime/parttime).
- De weg naar die baan toe is, in termen van een **opleiding**, is vaak nog veel minder concreet. Er zijn wel jongeren die die deze tussenstap al helder voor ogen hebben, maar uit de resultaten blijkt dat opleiding geregeld wordt beschouwd als noodzakelijk kwaad. Bij de vooral wat oudere

jongeren zien we opleiding vaak niet terug. Dit lijkt gerelateerd te zijn aan eerdere uitval of dat het 'ver van hun bed' is

- **Zelfstandig wonen** is ook een belangrijk streven van veel jongeren. Veelal wordt de voorkeur gegeven voor Amsterdam, al zijn er sterke twijfels of dit met de huidige woningmarkt wel kan. Ook veel jongeren geven aan liever in rustigere delen van het land te willen wonen, of in het buitenland. In relatie tot het zelfstandig wonen wordt het hebben van een partner en kinderen ook veelvuldig genoemd, al heeft de culturele achtergrond van jongeren hier invloed op.
- Het streven naar '**gewoon geluk**' is ook een veelgenoemde in het toekomstplan. In dat kader worden begrippen als rust, veiligheid, 'gewoon, geen zorgen' en stabiliteit veelal genoemd

Hoe en door wie worden jongeren geholpen op weg naar hun toekomst? Waarom wel of niet?

In storytelling termen gaat het om 'helpers' en 'tegenstanders' in het verhaal van de jongere. Dit zijn nog algemene beelden die in een vervolgworkshop verder worden uitgediept, ze hebben betrekking op zowel het formele als informele netwerk van de jongeren.

Helpers	Tegenstanders
<p><u>Hulpverlening:</u></p> <p>Jongeren zijn zéér tevreden over de hulpverlening die vanuit de deelnemende organisaties en initiatieven wordt geboden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hulpverleners worden ervaren als actief, betrokken, volhardend, eerlijk en open • Organisaties en initiatieven bieden een omgeving om te leren, ontwikkelen en op terug te vallen 	<p><u>Hulpverlening:</u></p> <p>Over hulpverlening 'op afstand' zijn jongeren in zijn algemeenheid minder te spreken:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vaker genoemd is bijvoorbeeld het contact met de gemeente of met specifieke diensten (schuldhulpverlening) dat als lastig wordt ervaren. • In dat kader wordt een persoonlijke benadering en maatwerk sterk gemist
<p><u>School/opleiding:</u></p> <p>De schoolomgeving is een helper in de zin dat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • docenten en studiebegeleiders een grote betrokkenheid tonen in relatie tot de persoonlijke situatie van de jongere • De ervaren hulp betrekking kan hebben op de inhoud (bv. helpen bij huiswerk) als op persoonlijk vlak (luisterend oor) 	<p><u>School/opleiding:</u></p> <p>De schoolomgeving is tegenstander in de zin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jongeren met bepaalde problematiek (bv. angststoornis, fysieke beperking) ervaren dat lang niet alle docenten daar goed mee om kunnen gaan • Niet alles wordt ervaren als bespreekbaar, vooral voor gesprekken over persoonlijke situaties lijkt niet altijd tijd en aandacht
<p><u>Familie/vrienden:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ouders als belangrijke 'helpers', ook als zij in werkelijkheid niet in staat waren de juiste ondersteuning te bieden, en/of als de rol van de ouders een oorzaak van de problematiek is. • Vrienden: verbreding leefwereld, motivatie om stappen te zetten • Informele contacten: helpende tante, nichtje, buurman, docent of mentor die een ondersteunende rol speelt 	<p><u>Familie/vrienden:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Thuisituatie als niet-helpende factor (bv. verkeerde rolmodellen, geen aandacht voor school/studie, te hoge verwachtingen, geen kennis van 'het systeem') • Vrienden: 'foute vrienden', groepsdruk
<p><u>Jezelf als helper:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Zelfstandigheid • Doorzettingsvermogen, hard werken • Jezelf willen bewijzen 	<p><u>Jezelf als tegenstander:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Stress, faalangst • Burn-out, depressie • Chaotisch denken/leven • Niet kunnen omgaan met geld

Wat betekent dit voor de manier waarop jongeren toekomstgericht ondersteund kunnen worden?

De behoefte die de jongeren hebben bij het volwassen worden en bij het nadenken over hun toekomst is heel primair. Zij willen zelfstandiger door het leven kunnen gaan door het hebben van een inkomen uit werk en op die manier ook een eigen woning kunnen betalen. Ook zouden ze graag geholpen worden bij 'regelzaken' die zij als ingewikkeld ervaren. Hoe kunnen we deze op het oog eenvoudige ondersteuningsvragen relateren aan de complexe wereld van ondersteuning en hulpverlening? Is er voldoende mogelijkheid voor professionals om aan deze basisondersteuning te kunnen voldoen? Vinden professionals die voor specifieke problemen in worden gezet ook de weg naar deze lichte vormen van ondersteuning? Dit is een vraag waar we het komende fieldlabjaar aandacht aan besteden.

Opvallend is ook, dat de jongeren aangeven betekenisvol werk te willen hebben. Vaak zeggen zij dat zij door hun ervaringen iets voor een andere kunnen en willen betekenen die tegen dezelfde 'tegenslagen' in het leven aanlopen. Ook opvallend is dat het lijkt dat jongeren met een complexe geschiedenis vaker heel bescheiden wensen hebben. Wat betekent dit voor de toekomstgerichte ondersteuning aan deze jongeren? Dit is ook een vraag die nader onderzocht wordt.

Ouders staan centraal in het verleden van de meeste van de deelnemende jongeren, maar vaak ook in hun toekomst worden ze vaak genoemd. Familie hebben en een eigen gezin stichten is voor veel jongeren belangrijk, aan het gezin wordt veel waarde toegekend. Dit bevestigt het belang van het betrekken van familie in het werken aan het toekomstperspectief van de jongere. Alhoewel vaak in positieve zin over ouders wordt gesproken (als zij nog in beeld zijn), kan dit wellicht ook als een soort wens worden geïnterpreteerd.

De invloed van cultuur op het toekomstperspectief

Een aspect waar niet specifiek naar is gekeken bij de onderzoeksopzet is de culturele achtergrond van jongeren. Sommigen geven aan dat het hebben van een eigen woning niet mogelijk is als je alleen wil wonen maar alleen als je getrouwd bent. Anderen zien het voor je eigen ouders kunnen zorgen als belangrijke taak. Zij voelen zich hiervoor verantwoordelijk en sommigen voelen die druk ook. Sommige meisjes geven ook aan dat zij graag alleen zouden willen reizen en de wereld zien (wat een vorm van zelfstandigheid kan zijn) wat echter niet kan in de cultuur waar zij uitkomen. Al dit soort aspecten geven een richting aan het toekomstperspectief, waarbij dit niet als een negatieve beperking wordt gezien maar als een belangrijk gegeven om rekening mee te houden.

Toekomstgericht werken met behulp van storytelling

Exploratief is gekeken naar de effectiviteit van storytelling. Bijna alle jongeren vonden het deelnemen aan de storytelling workshops heel leuk en nuttig. Sommige geven aan nog nooit op deze manier over hun toekomst nagedacht te hebben en hebben nu meer zicht op wat zij zouden willen bereiken. Ook is uit de eerste gesprekken met organisaties nadat de workshops hadden plaatsgevonden, zeer positief gereageerd op de storytelling methode. In het vervolg van dit onderzoek kan verder worden onderzocht of de storytelling daadwerkelijk als methode bij de hulpverlenende organisaties kan worden ingezet.

4.1. Lessen en observaties van de onderzoekers

Workshops Storytelling met de jongeren

Ten aanzien van de methodiek Storytelling delen wij als onderzoekers graag een aantal van onze ervaringen. We geloven dat de gehanteerde opzet – jongeren eerst laten nadenken over hun eigen verhaal, waarna ze deze vervolgens zelf ontwikkelen en vertellen – een concreter en meeromvattend beeld geeft van hun toekomstplannen en de mate van ondersteuning bij volwassen worden dan dat traditionele interviews ons naar verwachting hadden opgeleverd. We menen dat Storytelling in dit en ander onderzoek goed als methode kan worden toegepast, gelet op het feit dat de verhalen breed, intens en gelaagd zijn.

Ook zagen we dat een ‘mindmap’ en een ‘tijdlijn’ goede hulpbronnen kunnen zijn om een start van een toekomstplan te maken. Alle elementen die met de toekomst geassocieerd worden (personen, gebeurtenissen, dromen, doelen) kunnen dan al coachend verder worden uitgediept. En later meer in de tijd worden uiteengezet. Wat we tevens leerden is dat het helpt om als workshopleider zelf een uitgewerkt voorbeeld te geven van een toekomstplan, in de vorm van een eigen verhaal. Dit kan helpen om abstracte toekomstbeelden concreter te maken.

Verder vonden wij het als onderzoekers mooi maar tevens opvallend om te ontdekken hoe veel waarde de jongeren hechtten aan het certificaat dat ze na deelname aan de workshops ontvingen vanuit de HvA/het Fieldlab. We spreken in dit kader tegen dat beloning in termen van geld of cadeaus essentieel is, omdat we zagen dat een certificaat gevoelens van trots en blijdschap losmaakte. In gesprekken met begeleiders van de organisaties bleek dan ook dat het certificaat de motivatie van deelnemers sterk aanwakkerde.

Veel professionals gaven in de reflectie aan dat ze graag voortborduren op hetgeen wat de workshops hadden voortgebracht. In bepaalde gevallen betekent dit dat zij de rol hebben om onrealistische en grootse plannen en verwachtingen met de jongere samen wat realistischer te maken. In andere gevallen betekent dit om jongeren met weinig tot geen verwachtingen proberen te laten inzien dat er wel degelijk positieve mogelijkheden zijn voor zijn/haar toekomst. Moet je hem/haar weer helpen dromen of moet je juist werken aan verwachtingen? Wij vinden het interessant om in het vervolg van ons fieldlab in te gaan op het aanpassen van je benadering op de jongere waar je mee werkt in het kader van het maken van toekomstplannen.

Het Fieldlab Toekomstplannen

Een eerste observatie ten aanzien van de vorming van het Fieldlab betreft het feit dat meerdere partijen die dagelijks met de onderzoeksdoelgroep werken zich moeilijk konden committeren aan het Fieldlab. Dit had uiteenlopende oorzaken, zoals een gebrek aan tijd, al actieve deelname aan andere onderzoeken, het niet kunnen verzamelen van (voldoende) jongeren die willen participeren en het wegvallen van sleutelcontacten binnen de benaderde organisaties. Dit beschouwden wij het afgelopen jaar regelmatig als een gemiste kans, omdat we beogen om een zo breed mogelijke pool van organisaties en professionals te betrekken.

Daarnaast is onze ervaring dat de verschillende partijen die wel onderdeel zijn van het Fieldlab (dat wil zeggen dat bij hen een groep jongeren is geworven én dat er professionals voor reflectie daarop aan het Fieldlab zijn verbonden) nog niet erg nader tot elkaar zijn gekomen, terwijl de wens er wel is om rondom het Fieldlab een community te vormen rondom het toekomstgericht werken. Dit lijkt deels te wijten te zijn aan de fase van het Fieldlab waarin tot nu toe nog vooral de focus is gelegd op het perspectief van

de jongeren. De focus op de achterliggende organisaties komt het komend jaar meer aan de orde. Toch hebben we vanuit het Fieldlab de indruk dat een aantal ervaringen vanuit het Fieldlab wel iets zouden kunnen zeggen over de onderlinge samenwerking tussen organisaties vanuit onderwijs en zorg die jongeren ondersteunen. Zo was de bedoeling om met alle deelnemende partners een bijeenkomst te laten plaatsvinden. Dit ter reflectie op de eerste resultaten en de ontwikkelingen in het Fieldlab, maar vooral ook voor de ontwikkelingen van een *community* rondom toekomstplannen waarin elkaar kennen en weten te vinden wordt gestimuleerd. Deze bijeenkomst is ver van te voren aangekondigd en met alle betrokkenen besproken in aanloop naar de eerste workshops voor de jongeren. Uiteindelijk is de bijeenkomst geannuleerd wegens te weinig aanmeldingen. Dat professionals/organisaties van het netwerk hier geen prioriteit aan konden of wilden geven, is voor het onderzoeksteam een punt van reflectie/evaluatie over de eigen aanpak, maar ook over de motivatie voor werken aan samenwerking. Wellicht wordt dit door organisaties en professionals (nog) onvoldoende als prioriteit gezien als het niet om een specifieke cliënt gaat maar om het werken aan samenwerking in het algemeen.

Regelmatig waren we vanuit het Fieldlab ook getuige van het proces waarlangs samenwerking soms stroef verloopt. Bij het zoeken van de juiste ingang en manier om deelname aan het Fieldlab verder vorm te geven kregen we een inkijkje in deze onderlinge samenwerking tussen bijvoorbeeld de verschillende zorg- en onderwijsprofessionals binnen een onderwijsinstelling. De vraag 'wie waar over gaat' en wie er nodig is en kan worden gevraagd het proces een stap verder te brengen bleef meerdere malen hangen door gebrek aan kennis of actiebereidheid voor 'de ander' binnen dezelfde samenwerkingsorganisatie.

4.2. Voortzetting Fieldlab Toekomstplannen Jongeren 2019

Het fieldlab toekomstplannen jongeren is een tweejarig actieprogramma waarvan het eerste jaar nu is afrond. Dit jaar heeft inzichten opgeleverd over toekomstgericht werken vanuit het perspectief van de jongeren en de lessen die vanuit verschillende contexten hieraan verbonden kunnen worden. In 2019 wordt het onderzoeksprogramma voortgezet om een nader beeld te schetsen van de belangrijkste (succes)factoren als het gaat om toekomstgerichte ondersteuning bij jongeren op weg naar volwassenheid. Het Fieldlab voert haar onderzoek ook in 2019 samen met jongeren en professionals uit het veld uit.

Organisaties en professionals

Naar aanleiding van deze tussenrapportage wordt een vertaalslag gemaakt van de uitkomsten uit 2018 naar concrete en bruikbare toepassingen voor professionals en organisaties in het veld. Een onderdeel hiervan is 'train-de-trainer': door middel van workshops professionals en organisaties wegwijs maken in "storytelling" en "toekomstplannen" als manier om jongeren toekomstgericht te begeleiden en te ondersteunen. Deze tools geven professionals de mogelijkheid om jongeren te helpen bij het formuleren van hun eigen toekomstperspectief (toekomstbeelden, ambities, wat heb je daarbij nodig, etc.). Tevens leert het professionals om samen met de jongeren het toekomstperspectief te concretiseren in termen van doelen, acties en middelen.

Deelnemende jongeren

In 2019 gaan de onderzoekers opnieuw in gesprek met de jongeren die in 2018 deelnamen aan een workshop storytelling om concreet invulling te geven aan de inhoud hiervan. Dit helpt de jongeren bij

het maken van een toekomstplan. Deze jongeren zullen naar waarschijnlijkheid een of meerdere workshops volgen in de periode maart – juni.

Waar organisatie/professionals en jongeren elkaar raken

In dit Fieldlab lopen termen als ‘toekomstplan’, ‘toekomstgericht werken’, een ‘toekomstgerichte benadering’ en ‘toekomstperspectief voortdurend door elkaar. Dit benadrukt dat het gaat om een houding, een manier van werken, en niet om plan dat veranderd in een statisch document. We werken in het Fieldlab niet aan de doorontwikkeling van een ‘product’ maar aan succesfactoren van toekomstgericht werken. De term toekomstplan lijkt dan zelfs ongelukkig gekozen. In 2019 verkennen we wat de opbrengsten van het Fieldlab zeggen over de mogelijkheden voor materialisatie van toekomstgericht werken, dat wil zeggen: hoe kunnen de opbrengsten van het Fieldlab concreet worden ingezet in de ondersteuning van jongeren in de overgang naar volwassenheid? Zo kan het concept van een toekomstportfolio worden verkend, als beeld van de wijze waarop aan toekomstperspectief gewerkt kan worden. Een toekomstperspectief dat verschillende onderdelen kent waar afzonderlijk aan (samen)gewerkt kan worden en die ook aan verandering en ontwikkeling onderhevig zijn. Ontwikkelingen buiten het Fieldlab om die hier aan raken zijn bijvoorbeeld ideeën om een dashboard-app te ontwikkelen waarin onder meer het portfolio, het toekomstplan en overige ontwikkelingen van de jongere zichtbaar worden. De gemeente Amsterdam inventariseert momenteel de mogelijkheden voor het bouwen van een dashboard-app.

Tot slot gaat het Fieldlab in 2019 kijken hoe we vanuit de workshops enkele deelnemende jongeren intensiever kunnen gaan volgen, als het ware als casestudies. Dit heeft als doel in beeld te krijgen met welke organisaties/initiatieven/informele contacten de jongere te maken heeft, welke rol en functie deze partijen hebben in de ondersteuning van de jongere en of, en hoe, deze partijen in onderlinge afstemming tot een gezamenlijk toekomstperspectief kunnen komen waarin iedere partij taken en verantwoordelijkheden heeft.

Literatuur

Atance, C. M., & Neill, D. K. O. (2001). Atance & O'Neill 2001, 5(12), 533–539.

Bronstein, L. R. (2003). A model for interdisciplinary collaboration. *Social work*, 48(3), 297-306.

Chua, L. W., Milfont, T. L., & Jose, P. E. (2015). Coping Skills Help Explain How Future-Oriented Adolescents Accrue Greater Well-Being Over Time. *Journal of Youth and Adolescence*, 44(11), 2028–2041. <https://doi.org/10.1007/s10964-014-0230-8>

D'Amour, D., Ferrada-Videla, M., San Martin Rodriguez, L., & Beaulieu, M. D. (2005). The conceptual basis for interprofessional collaboration: core concepts and theoretical frameworks. *Journal of interprofessional care*, 19(sup1), 116-131.

Gilson, L. (2015). Lipsky's Street Level Bureaucracy. Chapter in Page E., Lodge M and Balla S (eds) Oxford Handbook of the Classics of Public Policy.

Johnson, S. L., Blum, R. W., & Cheng, T. L. (2016). HHS Public Access, 26(4), 459–468. <https://doi.org/10.1515/ijamh-2013-0333>.Future

Maynard-Moody, S., & Leland, S. (2000). Stories from the front lines of public management: Street-level workers as responsible actors. *Advancing public management: New developments in theory, methods, and practice*, 109-23.

McClintock, C. (2004). Using narrative methods to link program evaluation and organization development. *The evaluation exchange*, 9(4), 14-15.

Nelson, A., McClintock, C., Perez-Ferguson, A., Shawver, M. N., & Thompson, G. (2008, June). Storytelling narratives: Social bonding as key for youth at risk. In *Child & Youth Care Forum* (Vol. 37, No. 3, p. 127). Springer US.

Nurmi, J.-E. (2005). *Thinking About and Acting Upon the Future: Development of Future Orientation Across the Life Span. Understanding Behavior in the Context of Time: Theory, Research, and Application*. <https://doi.org/10.4324/9781410613516>

Rappaport, J. (1995). Empowerment meets narrative: Listening to stories and creating settings. *American Journal of community psychology*, 23(5), 795-807.

Rappaport, J. (1998). The art of social change. *Addressing community problems: Psychosocial research and intervention*, 225-246.

Rumping, S., Boendermaker, L., & de Ruyter, D. J. (2018). Stimulating interdisciplinary collaboration among youth social workers: A scoping review. *Health & social care in the community*.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2006). Self-Regulation and the Problem of Human Autonomy : Does Psychology Need Choice , (December). <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2006.00420.x>

Saleebey, D. (1996). The strengths perspective in social work practice: Extensions and cautions. *Social work, 41*(3), 296-305.

Simons, J., Vansteenkiste, M., Lens, W., & Laçante, M. (2004). Placing Motivation and Future Time Perspective Theory in a Temporal Perspective. *Educational Psychology Review, 16*(2), 121–139.

Tsang, S. K., Hui, E. K., & Law, B. (2012). Positive identity as a positive youth development construct: A conceptual review. *The Scientific World Journal, 2012*.

Van Calster, K., Lens, W., & Nuttin, J. R. (1987). Affective attitude toward the personal future: impact on motivation in high school boys. *The American Journal of Psychology, 100*(1), 1–13.

<https://doi.org/10.2307/1422639>

Vansteenkiste, M., Simons, J., Lens, W., Soenens, B., Matos, L., & Lacante, M. (2004). Less is sometimes more: Goal content matters. *Journal of Educational Psychology, 96*(4), 755–764.

<https://doi.org/10.1037/0022-0663.96.4.755>

Wiebusch, M., & Moulijn, M. (2013). Van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving. *Een zoektocht naar een andere rolverdeling tussen overheid, burgers, zorg-en welzijnsinstellingen*.

Bijlage: verslag opbrengst expertmeeting overgang naar volwassenheid

Fieldlab Toekomstplannen Jongeren

Opbrengst expertmeeting overgang naar volwassenheid

Tijdens de expertmeeting overgang naar volwassenheid van gemeente Amsterdam (OJZ) op 27 november 2018 zijn de deelnemers meegenomen in het Fieldlab Toekomstplannen Jongeren. De interactieve sessie begon met een uitleg over wat er in het Fieldlab onderzocht wordt, hoe en met wie (zie bijlage voor de factsheet over het Fieldlab). Een van de studenten die samen met de onderzoekers de storytelling workshops aan de jongeren heeft gegeven vertelde daarna over haar ervaringen. Ze heeft een groep jongeren met onder meer een licht verstandelijke beperking en/of gedragsproblemen begeleidt in het werken aan hun toekomstplan door middel van storytelling. De samenwerking met de begeleiders vanuit de jeugdhulpverlening waar deze jongeren ondersteund worden was voor haar heel belangrijk om samen met hen en de jongeren na te denken over wat zij voor zichzelf zien als toekomstperspectief en hoe volwassen worden er voor hen tot nu toe uitziet. Daarna is in vier gesprekstafels gesproken over enkele opbrengsten van het onderzoek, waarbij het perspectief van de professionals en beleidsmakers als reflectie op de verhalen van jongeren werd opgehaald. Per gesprekstafel een samenvatting van de opbrengst:

1. Volwassen worden en toekomstplannen:

In deze gesprekstafel hebben we met deelnemers ingezoomd op percepties omtrent volwassen worden en toekomstplannen. Tijdens het gesprek waren de volgende vragen leidend:

- Wat is volwassen worden? ☐ in hoeverre verschilt de perceptie van de deelnemers aan de ‘tafel’ met de perceptie van jongeren uit het onderzoek?
- Wat te doen als basale toekomstbeelden (zelfstandig wonen, werken) van jongeren mogelijk al (te) ambitieus zijn? ☐ hoe kunnen begeleiders hiermee omgaan?

Zowel de professionals en beleidsmakers aan de tafel als jongeren in het onderzoek associëren volwassen worden met dat je (meer) op jezelf bent aangewezen. Daaronder vallen aspecten als: zelf keuzes maken, zelf je zaken regelen, zelfstandigheid, eigen verantwoordelijkheden. Zij zien dat dit hen nu nog niet lukt en dat ze daar hulp bij nodig hebben. Opvallend verschil is dat de deelnemers aan de gesprekstafel de leeftijd van 18 duidelijk met volwassen worden associëren. Jongeren relateren deze formele leeftijdsgrens veel minder aan volwassen worden. Voor hen is het meer een mentaliteitsaspect dan een leeftijdsaspect. Een ander verschil in perspectief tussen de verhalen van de jongeren en de input vanuit de gesprekstafel is het belang van ‘geld verdienen’. Door de professionals werd dit niet expliciet benoemd, terwijl dit bij jongeren wel nadrukkelijk naar voren komt. Het is mogelijk dat inkomen en geld verdienen voor de tafelgasten iets meer vanzelfsprekends is (geweest) en dat jongeren bewuster bezig zijn met hoe ze in de toekomst hun geld moeten gaan verdienen.

Over het verschil tussen ambities en reële verwachtingen over toekomstplannen van jongeren werd door professionals meegegeven dat het belangrijk is te zorgen dat het in behapbare delen aan jongeren wordt aangeboden. Belangrijk is om in kleine stappen aan ontwikkeling te werken, en dit gefaseerd aan te pakken (stapsgewijs toepassen). Concreet: als jongeren formuleren zelfstandig te willen wonen, ga

dan met de jongere bekijken welke stappen hiervoor nodig zijn en probeer daaromtrent een bepaald traject over te schetsen. Dit sluit aan bij de wetenschappelijke context die aan de basis van dit fieldlab staat (zie gesprekstafel 3). Veel is er volgens tafeldeelnemers aan gelegen om toekomstplannen realistisch te formuleren. Natuurlijk mogen jongeren ook dromen, maar dan is het volgens deelnemers geschikter om over dromen te spreken in plaats van over toekomstplannen, toekomstbeelden of toekomstperspectieven. Een tip van de deelnemers bij het werken met toekomstplannen: probeer concreet te achterhalen wat jongeren bedoelen met hun toekomstbeeld. Willen ze echt zelfstandig wonen als ze weten wat er allemaal komt kijken bij zelfstandig wonen? Of heeft zelfstandig wonen voor hen een andere betekenis?

2. Ondersteuning bij volwassen worden:

De tweede gesprekstafel ging over wat jongeren in het fieldlab hebben aangegeven nodig te hebben aan ondersteuning bij volwassen worden. Door middel van storytelling is met de jongeren in het fieldlab nagedacht over wat hun toekomstplannen zijn, maar ook wat en wie ze nodig hebben om dat plan te realiseren. Daarbij is een verbinding gelegd tussen wat en wie ze heeft geholpen te komen waar ze nu zijn en wat dit betekent voor ondersteuning op weg naar hun toekomst.

Zo bleek uit de verhalen van de jongeren dat ze praktische ondersteuning bij regelzaken (financiën, studiefinanciering, zorgverzekering en zorgtoeslag) het meeste missen in deze leeftijdsfase. Als hun ouders de soms complexe systemen niet snappen, kunnen ze hen ook niet helpen om daar wegwijs in te worden. Ook bleek uit de verhalen van de jongeren dat de ondersteuning op school ontzettend wisselt in intensiteit en kwaliteit. Waar sommige jongeren zich ontzettend gesteund voelden door school, bijvoorbeeld doordat rekening gehouden wordt met bepaalde problematiek, ervaren andere jongeren dat ze compleet onzichtbaar zijn en op weinig empathie en ondersteuning hebben kunnen rekenen.

Een derde bevinding is dat jongeren, ongeacht de problematiek die er in zijn/haar leven heeft gespeeld of nog speelt, hun ouders als belangrijkste ondersteuners op weg naar volwassenheid ervaren. De deelnemers aan de gesprekstafel gaven aan dat zij dit herkennen. Ze zien in hun dagelijkse praktijk dat de ervaring en het beeld van de jongere van de rol en ondersteuning van hun ouders soms lastig te verenigen is met de werkelijkheid. Bijvoorbeeld als de ouders niet de ondersteuning hebben kunnen bieden die nodig was en/of eigenlijk hebben bijgedragen aan de problematiek waar de jongere mee te maken heeft. Ook dan blijven jongeren veelal ervaren dat hun ouders hun belangrijkste ondersteuners zijn. En professionals zien dat ze hun ouders soms op een voetstuk plaatsen.

De ondersteuners en hulpverleners die aan de gesprekstafel deelnamen geven aan dat ze hier oog voor proberen te hebben en de ouders op welke manier dan ook toch een rol nemen of geven. Een voorbeeld werd gegeven van een moeder die zwaar verslaafd is, haar zoon jarenlang verwaarloosd had, maar die wel boos aan de deur van de hulpverlening stond omdat ze vond dat haar zoon niet goed geholpen werd. Alhoewel ze zelf niet in staat was de juiste ondersteuning op weg naar volwassenheid te bieden, heeft ze wel degelijk een rol te spelen en wil ze dat ook.

Met vader, moeder of ouders kijken naar welke rol zij wel kunnen spelen is vaak niet genoeg. Veelal zien hulpverleners dat de ouders zelf ook hulp nodig hebben en krijgen ze bijvoorbeeld van ouders te horen: "Ik zou willen dat de hulp die mijn zoon/dochter krijgt ook voor mij mogelijk zou zijn."

Kortom, ook in deze gesprekstafel kwam de rol van de professional om de hoek kijken waarbij je in de ondersteuning op weg naar volwassenheid een ideaalbeeld van welke ondersteuning er is, vertaalt naar realistische verwachtingen. Het werd door de deelnemers belangrijk gevonden dat 'we' (hulpverleners, beleidsmakers) dat ideaalbeeld van het gezin en de rol van ouders zelf ook loslaten. Juist omdat het voor de meeste mensen onmogelijk is om aan dit ideaalbeeld te voldoen en het in de hand kan werken dat mensen mooi weer spelen over de werkelijkheid.

3. Samenwerking onderwijs en zorg:

In de derde gesprekstafel stond de samenwerking tussen onderwijs en zorg centraal. Dit is een overkoepelend thema binnen het fieldlab. De deelnemers aan de gesprekstafel zijn kort meegenomen in het onderwerp interprofessionele samenwerking. Er wordt de laatste jaren steeds meer ingezet op samenwerking tussen de beroepsgroepen zorg en onderwijs, maar als men kijkt naar hoe ze zijn opgeleid en hoe hun 'professionele denk- en werksystemen' zich ontwikkeld hebben staan ze niet logischerwijs op één lijn. Dat kan verklaren waarom ze elkaar niet per definitie begrijpen en waarom ze wellicht ook verschillende doelen nastreven. Ook al lijkt het op de oppervlakte soms alsof ze hetzelfde bedoelen en nastreven. De vraag hoe die professionele visies meer bij elkaar te krijgen stond centraal in deze gesprekstafel.

Deelnemers werd gevraagd 'voor' of 'tegen' de stelling te zijn dat het zorg- en onderwijsprofessionals ontbreekt aan één gezamenlijke doelstelling ten aanzien van de lange termijn van de jongere. De deelnemers aan de gesprekstafel vonden het in eerste instantie lastig om argumenten te verzinnen die 'voor' de stelling waren. Ze benadrukten vooral de goede wil om samen te werken die ze bij de partners ervaren en het feit dat de jongere in de visies van beiden centraal staat. Maar doordat de helft van de tafel gedwongen argumenten 'voor' moest bedenken, lukte het hen om te erkennen dat er toch behoorlijk wat 'wij-zij' denken in de goede wil om samen te werken verscholen ligt. En dat het gemakkelijk is om 'de ander' de schuld te geven.

Het hebben van eenzelfde visie of op het oog dezelfde doelstelling is niet genoeg, zo werd er geconcludeerd, juist omdat men in de kern vanuit een ander professioneel denk- en werksysteem werkt. Dit inzicht is belangrijk als je wil werken aan de onderlinge samenwerking tussen zorg en onderwijs.

4. Toekomstgericht werken:

De vierde gesprekstafel richtte zich op de vraag hoe professionals jongeren kunnen helpen om zich te verplaatsen in hun toekomst (future time perspective). Dit vanuit de context dat het brein juist op dit onderdeel (vooruit denken, plannen, etc.) nog volop in ontwikkeling is. Wat betekent dit voor professionals die hen toekomstgericht willen coachen en bezig willen zijn met hun toekomstperspectief? Dat dit belangrijk is, blijkt ook uit onderzoek op het gebied van toekomstplannen en -oriëntatie. Duidelijk wordt dat het hebben van een toekomstoriëntatie veel positieve invloed kan hebben op het welzijn van jongeren. Het biedt een motiverend perspectief om aan een goede toekomst te werken. Hier zijn echter wel kanttekeningen bij te plaatsen en er zijn enkele voorwaarden die de werking beïnvloeden:

- Als jongeren negatieve toekomstverwachtingen hebben, kan het maken van toekomstplannen averechts werken. Als je een negatief beeld van je eigen toekomst hebt, stimuleert het je motivaite niet om daar over na te denken.
- Extern motiveren is ingewikkeld; dat wordt gauw een 'moeten' en dat werkt niet. Intrinsieke toekomstdoelen werken motiverend en het is belangrijk is dat de autonomie van jongeren hierbij ondersteund wordt. Hoe meer het doel extrinsiek is (bijvoorbeeld status, een goede baan) en zij het gevoel hebben dat ze het voor een ander doen, hoe minder gemotiveerd zij zijn om aan hun toekomst te werken.
- Het hebben van een goede oriëntatie op je toekomst werkt beter bij jongeren die positieve coping strategieën hebben geleerd, als weerbaarheid, het zoeken van sociale steun, en de gerichtheid op het oplossen van problemen.
- Ook moet een toekomstplan specifiek genoeg zijn. "Een betere toekomst" is te vaag en heeft geen meerwaarde ten opzichte van geen toekomstdoel hebben.

De deelnemers aan de gesprekstafel vonden deze kennis logisch overkomen en het komt veelal overeen met hoe zij in de praktijk al met jongeren werken. Als je grote doelen stelt gaat een jongere deze niet halen. Als je deze klein houdt en dichtbij houdt dan werkt het wel:

"Bij het begeleiden van jongeren in de schuldhulpverlening moeten we een plan van aanpak maken om schuldenvrij te worden. We nemen kleine stapjes, we benoemen effecten maar kijken niet ver in de toekomst. Voor ons is het wel interessant over het toekomstgerichte werken na te gaan denken."

Voor deze doelgroep kan het lastig zijn om over de toekomst na te denken, juist omdat ze door hun schuld negatieve verwachtingen over de toekomst kunnen hebben. Het kost tijd en inzet om die negatieve mindset over de eigen toekomst te veranderen. Dat geldt vaak andersom met jongeren met een licht verstandelijke beperking. Daar ben je als professional soms juist bezig de te grootse toekomstdromen en -verwachtingen te vertalen naar een realistisch perspectief. Als het over hun toekomst gaat, dan hebben deze jongeren soms de meest waanzinnige beelden die niet reëel zijn en die hun eigen beperkingen niet onderkennen, zo is de ervaring.

Het vermogen om te denken in abstracties is lastig voor ze, zo geven deelnemers aan. Ze zijn puber en hebben een licht verstandelijke beperking, wat het toekomstgericht werken met deze doelgroep extra complex maakt. Je werkt eigenlijk aan zelfkennis ten aanzien van de mogelijkheden voor de toekomst. Maar het kan ook werken om mee te gaan in de misschien irreële toekomstplannen en de jongere te laten leren door confrontatie ('gecontroleerd op je bek gaan'). Er zijn echter ook veel jongeren die niet goed kunnen omgaan met tegenslagen; die dus geen coping strategieën bezitten. Voor hen kan deze strategie om te ervaren of toekomstplannen reëel zijn ook minder goed uitpakken.